

Vēlreiz par Latvijas un Svētā Krēsla līguma 2. pantu

Juris Rudevskis¹

“Pašreizējās valsts varas un baznīcas attiecības Romas katoļu arhibīskaps vērtēja kā “klusējošo konfrontāciju”.²”

1. 2000. gada 8. novembrī tika parakstīts Latvijas un Svētā Krēsla līgums (turpmāk – „Līgums”). Gandrīz divus gadus vēlāk to apstiprināja Saeima, un 2002. gada 25. oktobrī tas stājās spēkā. 2006. gada 24. janvārī es nopublicēju „Jurista Vārdā” rakstu „Latvijas un Svētā Krēsla līgums: iedomātās bažas un realitāte”³, kurā, cita starpā, pievērsos jautājumam par minētā Līguma 2. panta piemērošanu.⁴ Atgādināšu šī panta saturu:

„1. Latvijas Republika atzīst, ka Katoļu baznīcai Latvijā ir publiskā tiesībsubjektība.

2. Katoļu baznīcas institūcijām Latvijas Republikā, kurām saskaņā ar kanoniskajām tiesībām ir publisko tiesību juridiskās personas statuss, ir juridiskās personas statuss arī saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem.

3. Kompetentā Baznīcas iestāde vai amatpersona saskaņā ar spēkā esošajām kanonisko tiesību normām var dibināt, modificēt, atzīt un likvidēt Baznīcas publisko tiesību juridiskās personas. Gadījumā, ja šādas izmaiņas var ietekmēt Katoļu baznīcas esošo stāvokli Latvijas Republikā, par tām ir jāpaziņo kompetentajām valsts iestādēm vai amatpersonām saskaņā ar pastāvošajām Latvijas Republikas likumu normām.”

2. Atgādināšu arī secinājumus, pie kuriem savā rakstā biju nonācis, un proti:

„Tātad loģika un veselais saprāts mums sniedz vienīgo iespējami pareizo veidu, kā interpretēt līguma 2. pantu: ja Baznīca saskaņā ar kanoniskajām tiesībām dibina publisko tiesību juridisko personu, tad tā nekavējoties (t.i., kanoniskās dibināšanas brīdī) un bez jebkādas reģistrācijas iegūst juridiskās personas statusu arī Latvijas valsts tiesībās. Tas pats loģiski attiecas arī uz šādas juridiskās personas likvidāciju, pārveidošanu u.tml. Ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka Baznīcas lēmums “var ietekmēt Katoļu baznīcas esošo stāvokli Latvijas Republikā”, tad kompetentā Baznīcas amatpersona par to paziņo valsts iestādēm, taču arī tad šī juridiskā persona ir uzskatāma par radušos tās dibināšanas, nevis valsts iestāžu informēšanas brīdī.”

3. Pēc šī raksta publicēšanas mani pārņēma tā īpašā atvieglojuma un gandarījuma sajūta, kas parasti rodas, galīgi atrisinot kādu pārpratumu, pieliekot tam treknu punktu un uz visiem laikiem nododot šo problēmu aizmirstībai. Taču Tieslietu ministrijas 2009. gada 20. februāra vēstule rāda, ka laikam tomēr esmu bijis pārāk optimistisks. Es vairākkārt uzmanīgi pārlasīju šo vēstuli, kuŗas nobeigumu vainago apgalvojums, ka „joprojām minētais jautājums nav atrisināts”. Man jāatzīst, ka pēc vēstules izlasīšanas biju un joprojām esmu mazliet apjucis. Kā zināms, jurista profesijā (un ne tikai) var būt visdažādākās problēmas, kas dažreiz var izrādīties ļoti grūtas, ārkārtīgi grūtas, izsmalcināti grūtas, – taču tajās vismaz ir redzama problēmas dziļākā jēga. Lai cik cieta būtu rieksta čaumala, mēs skaidri zinām, ka zem tās slēpjas noteiktas krāsas un formas kodols. Taču visu šo problēmu sarežģītība ir tīrais nieks,

¹ Visi šajā dokumentā paustie viedokļi ir autora personiskie viedokļi. Autors pateicas *Dipl.jur.* Jurim Zālītim un *Mg.jur.* Jānim Zālītim par palīdzību šī dokumenta faktoloģiskās bāzes sagatavošanā.

² I. Čīka, “Arhibīskaps: ekonomisko krīzi nevarēs pārvarēt tikai saimnieciskā ceļā” // “Diena”, 2009. gada 3. marts.

³ *Jurista Vārds*, nr. 4 (407), 2006. gada 24. janvāris.

⁴ Raksta 36.-51. punkts.

salīdzinot ar vienu īpašu problēmu kategoriju, pie kuŗas ir pieskaitāma arī Tieslietu ministrijas vēstulē izklāstītā. Šīs kategorijas problēmu risināšana ir viens no grūtākajiem un nepateicīgākajiem uzdevumiem, kādus vien var iedomāties. Tās ir problēmas, kuŗu nav.

4. Es joprojām nesaskatu problēmu Līguma 2. panta otrās un trešās daļas piemērošanā. Visu, ko esmu pateicis savā 2006. gada rakstā, apstiprinu vēlreiz. Ja nu man ir jāpaskaidro, kādēļ es tik sīkstī tuŗos pie sava viedokļa, tad paskaidroju, ka tas ir piecu iemeslu dēļ.

Pirmkārt, tas ir to pašu apsvērumu dēļ, kas jau ir izklāstīti minētajā rakstā.

Otrkārt, tāpēc, ka Līguma 2. pants praksē jau tagad tiek bez īpašām problēmām piemērots tieši tā, kā es to 2006. gadā biju aprakstījis.

Treškārt, tāpēc, ka šāda sistēma lieliski darbojās arī pirmskaŗa Latvijā.

Ceturkārt, tāpēc, ka tā veiksmīgi darbojas arī dažās citās Eiropas valstīs ar līdzīgu tiesību sistēmu.

Un piektkārt, tāpēc, ka Tieslietu ministrijas vēstulē izteiktā pozīcija pamatojas uz kādu daudz fundamentālāku un daudz globālāku problēmu, kuŗu šeit nevar nepieminēt.

Pirmais apsvēruma: jau iepriekš teiktā atkārtojums

5. Es nevēlētos šeit atkārtot visu to, ko jau esmu pateicis savā 2006. gada rakstā, tāpēc izdarīšu tikai divas mazas piebildes.

6. Pirmkārt, tas, ko Tieslietu ministrija piedāvā savas vēstules priekšpēdējā rindkopā, ir klajā un acīmredzamā pretrunā ar Līguma 2. pantu. Atsauce uz to, ka Reliģisko organizāciju likums vai kāds cits iekšējs normatīvs akts nosaka tādu vai citādu kārtību, neiztuŗ nekādu kritiku, jo Līgumam, kā jebkuŗam Saeimas apstiprinātam starptautiskam līgumam, Latvijas tiesību sistēmā ir augstāks juridisks spēks.⁵ Tātad Reliģisko organizāciju likuma normas šajā situācijā var piemērot tikai tiktāl, cik tātāl tas nerunā pretī Līgumam, – bet prasība pēc obligātas reģistrācijas kā tiesībsubjektības iegūšanas priekšnoteikums ar to pilnīgi noteikti ir pretrunā. Viens no mūsu tiesību sistēmas stūrakmeņiem it tiesiskuma princips – to, es domāju, neviens neapšaubīs, – bet tiesiskuma princips vienmēr nozīmē arī tiesību normu hierarchiskās atbilstības ievērošanu.

7. Otrkārt, es vēlētos pasvītrot, ka Līguma 2. panta otrajai un trešajai daļai ir ierobežots piemērošanas loks: tās attiecas tikai un vienīgi uz tiem Baznīcas nodibinājumiem, kuŗiem „*saskaņā ar kanoniskajām tiesībām ir publisko tiesību juridiskās personas statuss*”. Savā rakstā esmu devis arī šo nodibinājumu (resp., institūciju) sarakstu, kuŗš gan nav izsmeltošs, bet ir tik plašs, cik tas ir iespējams. Savukārt automātiskā tiesībsubjektības atzīšana *ex lege* neattiecas uz tiem tiesību subjektiem, kuŗiem kanoniskajās tiesībās ir privāto tiesību juridiskās personas statuss. Piemēram, ja es ar saviem domubiedriem organizēšu starptautiskās katoļu-tradicionalistu federācijas „*Una Voce*” Latvijas kapitulu un šī kapitula statūtus apstiprinās

⁵ 1994. gada 13. janvāra likuma „Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem” 13. pants: „Ja starptautiskajā līgumā, kuru Saeima ir apstiprinājusi, paredzēti citādi noteikumi nekā Latvijas Republikas likumdošanas aktos, tiek piemēroti starptautiskā līguma noteikumi.” // Latvijas Vēstnesis, 26.01.1994, nr. 11.

Rīgas archibīskaps, tad ar to vien šī organizācija juridiskās personas tiesības valsts tiesību sistēmā principā neiegūs: tā būs jāreģistrē parastajā, likumos noteiktajā kārtībā.

Otrais apsvērumus: pašreizējā Latvijas administratīvā prakse un tiesiskās palāvības princips

8. Tieslietu ministrija apgalvo, ka Katoļu baznīcas publisko tiesību juridisko personu tiesībsubjektības jautājums „joprojām nav atrisināts”. Citas valsts pārvaldes iestādes (ieskaitot vietējo pašvaldību iestādes) acīmredzot gan tā nedomā. Tā laikam nedomāja arī bijušais Ministru prezidents I. Emsis, kuŗš savā 2004. gada 30. augusta vēstulē atzina, ka Līguma 2. pantā minēto „*institūciju reģistrācija [Reliģisko lietu pārvaldē] nav nepieciešama*”.⁶ Kā jau minēju savā 2006. gada rakstā, pēc šīs vēstules saņemšanas Valsts ieņēmumu dienests (VID) sāka bez ierunām reģistrēt kā nodokļu maksātājus Katoļu baznīcas publisko tiesību juridiskās personas, kas ir dibinātas saskaņā ar Līguma 2. pantu un nav reģistrētas Reliģisko organizāciju likumā noteiktajā kārtībā. Pēc Rīgas Romas katoļu Metropolijas kūrijas rīcībā esošajiem datiem, neviena valsts pārvaldes vai pašvaldības iestāde līdz šim nav cēlusi nekādus iebildumus par šādu juridisko personu tiesībsubjektību *ex lege*, ja vien tai ir tikuši uzrādīti sekojoši dokumenti: a) jau minētā Ministru prezidenta vēstule; b) VID izdotā nodokļu maksātāja reģistrācijas apliecība (kas loģiski nozīmē, ka VID arī nav cēlis iebildumus), un c) diecēzes bīskapa izsniegts apliecinājums par konkrētas fiziskas personas tiesībām pārstāvēt Katoļu Baznīcas publisko tiesību juridisko personu.

9. Tātad Līguma 2. pants Latvijas administratīvajā praksē jau tagad tiek piemērots tieši tā, kā es to 2006. gadā biju aprakstījis. Šādā veidā kopš 2004. gada augusta ir dibinātas apmēram divdesmit šāda veida juridiskās personas: tās ar savu rīkojumu ir izveidojusi kompetentā Baznīcas amatpersona; nekāda reģistrācija Reliģisko lietu pārvaldē nav notikusi, bet VID, pašvaldības, zemesgrāmatu tiesneši un zvērināti notāri ir bez jebkādam ierunām atzinuši šo institūciju tiesībsubjektību. Šo juridisko personu starpā ir arī tik svarīga institūcija kā Latvijas Bīskapu konference.

10. Bet Tieslietu ministrijas vēstulē, šķiet, šīs prakses pamatotība tiek apšaubīta. Ja jau „*joprojām minētais jautājums nav atrisināts*”, tad, iespējams, VID, zemesgrāmatu tiesneši un notāri ir rīkojušies kļūmīgi, un viņu akti attiecībā uz minētajām – jau esošajām un atzītajām juridiskajām personām – ir prettiesiski. Jo šajā jautājumā darbojas bināra loģika bez vidusceļiem: tiesībsubjektība (juridiska personība) vai nu ir, vai nav. Līdz ar to es aicinu vispirms skaidri atbildēt uz jautājumu, kāds ir šo aptuveni divdesmit Baznīcas organizāciju statuss? Ja VID un citi ir kļūdījušies, tad juridiski šīs organizācijas nemaz nepastāv, un visi sekojošie tiesiskie darījumi un publiskās varas akti attiecībā uz tām nav spēkā. Un tas būtu ļoti smags un kļedzošs tiesiskās palāvības principa pārkāpums, faktiski vissmagākais šī principa pārkāpums, kāds vien var būt – jo ar to tiktu apšaubīta personas tiesībsubjektība. Vēlos atgādināt, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa līdzīgu situāciju jau ir izskatījusi 1997. gadā lietā

⁶ Ministru prezidenta I. Emša 2004. gada 30. augusta vēstule nr.18/R-1608-jur, kuras kopija adresēta Tieslietu ministrijai, Ārlietu ministrijai un Finanšu ministrijai.

Kanejas Katoļu baznīca pret Grieķiju, konstatējot Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta 1. daļas un 14. panta pārkāpumu.⁷

Trešais apsvērums: pirmskaņa Latvija

11. 1922.gada 30.maijā parakstītajā konkordātā starp Svēto Krēslu un Latvijas valdību nebija tāda noteikuma, ka Katoļu baznīcas institūcijām juridiskās personas statuss Latvijā tiktu atzīts tikai pēc reģistrācijas valsts institūcijā. Ar šī Konkordāta 1. pantu juridisko personību ar visām tiesībām, kuras Latvijas civillikumi piešķir citām juridiskām personām, piešķir katoļu reliģijas izpildīšanai. Tātad juridiskā personība – ar visām tiesībām, kuŗas Latvijas civillikumi piešķir citām juridiskām personām – tika atzīta tām Katoļu baznīcas institūcijām, kuŗas par nepieciešamām katoļu reliģijas izpildīšanai Latvijā atzina pati baznīca. Svētā Krēsla ieceltos bīskapus un atbilstoši Konkordātam pēc kanonisko tiesību normām bīskapa ieceltos garīdzniekus Konkordāta noteikumi arī neparedzēja reģistrēt valsts institūcijās.

12. Šis princips attiecās ne tikai uz katoļiem, bet, piemēram, arī uz luterāņiem. Ministru kabineta 1928. gada 14. augusta noteikumu par Evaņģēliskās luteriskās baznīcas stāvokli 1. punkts un 1934. gada 20. septembra Likuma par Evaņģēlisko luterisko baznīcu 1. pants paredzēja, ka Baznīcai, kā arī Baznīcas virsvaldei, vietējām baznīcām un draudzēm ir juridiskās personas tiesības. Evaņģēliski luteriskai baznīcai tika atzītas pašvaldīšanas un pašnoteikšanas tiesības, kas paredzētas viņas satversmē, kuru pieņēma sinode. Evaņģēliski luteriskās baznīcas satversme, bīskaps, garīdznieki un citas amatpersonas nebija jāreģistrē valsts institūcijās.

13. 1934. gada 13. decembra Likums par reliģiskajām apvienībām un to savienībām noteica, ka katra apvienība un savienība, kas reģistrēta šajā likumā noteiktā kārtībā, ieguva juridiskās personas tiesības ar reģistrācijas aktu. Taču šis noteikums neattiecās uz reliģiskām apvienībām, kas darbojās uz atsevišķu likumu pamata – tajā skaitā arī uz Katoļu baznīcu un Evaņģēlisko luterisko baznīcu.

14. Tātad reliģisko organizāciju publisko tiesību juridisko personu tiesībsubjektības atzīšana *ex lege* jau darbojās pirmskaņa Latvijā – gan parlamentāras demokrātijas apstākļos, gan autoritārā režīma laikā. Līdz ar to nav pamata apgalvot, ka tā kaut kādā ziņā nesaskan ar mūsu valsts tiesību tradīcijām un konstitucionālo iekārtu.

Ceturtais apsvērums: citas valstis

15. Vēsturisku un etnopsiholoģisku iemeslu dēļ latviešu presē, valsts iestāžu sarakstē, politiskajā diskursā un citos tekstos bieži dzirdami tādi argumenti, kā, piemēram, „*Citur tā nenotiek*”, „*Citas valstis mūs nesapratīs*”, „*Ak, kā gan mēs to izskaidrosim Rietumvalstīm*” u.tml. Te nu uzreiz jāuzsver, ka tas, ka kaut kas pastāv (vai otrādi – nepastāv) ārzemēs, pats par sevi vēl nenozīmē, ka tas ir labi, taisnīgi, pareizi un noderīgi. Krievijas Pareizticīgās baznīcas reforma 17.gs. un visa tai sekojošā vecticībnieku traģēdija pamatojās uz šādu loģiski kļūmīgu argumentu: „*Ja jau pie grieķiem un ukraiņiem tā ir, tad mums arī tā vajag!*” Līdz ar

⁷ *Canea Catholic Church v. Greece*, 16 December 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VIII.

to ar šo ceturto apsvērumu es necenšos pierādīt, ka, ja tāds vai citāds tiesību institūts ir bez ierunām ieviešams vai atzīstams Latvijā tāpēc, ka tas pastāv citur. Es vēlos tikai pateikt, ka šāds tiesību institūts nav nekas ārkārtējs un no tā nav jābaidās, jo tas pastāv arī citur.

16. Pieminēšu tikai trīs Eiropas Savienības dalībvalstis, proti Poliju, Lietuvu un Vāciju. Šajās valstīs ir atsevišķas baznīcas, kurām juridiskās personas statuss atzīts ar likumu, bet pārējās reliģiskās organizācijas juridiskās personas statusu iegūst ar reģistrēšanos likumā noteiktā kārtībā.

17. Polijā reģistrācijas process attiecas tikai uz baznīcām vai reliģiskajām kopienām, par kurām nav pieņemts atsevišķs likums. Pavisam ir 15 tādi atsevišķi likumi par galvenajām vai vecākajām baznīcām un reliģiskajām kopienām. 1993. gadā parakstītajā Polijas un Svētā Krēsla konkordātā uzsvērts, ka Polijas Republika atzīst Katoļu baznīcas juridisko personību un visu baznīcas institūciju juridisko personību, kuras ieguvušas juridisko personību saskaņā ar kanoniskām tiesībām. Katoļu baznīca vienīgi informē valsti par savām izveidotajām institūcijām, nekāds apstiprinājums no valsts tām netiek prasīts. Šis princips pārņemts citos likumos par atsevišķām baznīcām un reliģiskām kopienām, kuri tika pieņemti pēc minētā konkordāta parakstīšanas.

18. Lietuvā „netradicionālās” reliģiskās kopienas un savienības iegūst juridiskās personas tiesības tikai pēc savu statūtu reģistrācijas valsts institūcijā. Taču Lietuvas Konstitūcijas 43. pants paredz, ka „valsts atzītās reliģiskās kopienas” bauda juridiskās personas tiesības un likums neprasa statūtu vai dokumentu reģistrēšanu valsts institūcijā. Pavisam ir deviņas šādas „valsts atzītās reliģiskās kopienas”. Turklāt Lietuvā „netradicionālās” reliģiskās savienības var iegūt arī tradicionālās reliģiskās savienības statusu, iesniedzot kompetentajai iestādei iesniegumu, ja ir izpildīti likumā noteiktie nosacījumi. Pēc šāda iesnieguma apmierināšanas šī savienība kļūst par tradicionālu reliģisko savienību, kuras tiesiskais statuss turpmāk tiek atzīts ar likumu un uz to un tās draudzēm u.c. vienībām vairs neattiecas reģistrācijas procedūra. (Šāds princips pa lielākai daļai ir aizgūts no Vācijas Veimāras konstitūcijas daļas, kas ir spēkā vēl joprojām – skat. nākamo punktu.)

19. Vācijas tiesību sistēma pieļauj baznīcām un reliģiskās kopienām iegūt juridisko statusu divos veidos: a) reliģiskās kopienas var iegūt juridiskās personas statusu atbilstoši civillikuma vispārējiem noteikumiem, vai b) baznīcas un reliģiskās kopienas, kurām piešķirts publisko tiesību korporācijas statuss. Saskaņā ar 1919. gada Veimāras konstitūcijas 137. pantu (kas ar pašreizējā Vācijas Pamatlikuma 140. pantu ir atzīts par spēkā esošu), „*baznīcas saglabā savu publisko tiesību juridisko personu statusu, ja tas ir bijis atzīts iepriekš*”. Tātad Vācijā Katoļu baznīcai un tās institūcijām ir publisko tiesību korporācijas statuss.

Piektais un pēdējais apsvērumš: istās problēmas sakne

20. Raugoties uz Tieslietu ministrijas vēstuli un vairākkārt to pārlasot, es beidzot sapratu, kur slēpjas tajā minētās „problēmas” dziļākā un fundamentālākā sakne. Man jau kopš paša sākuma likās, ka šajā vēstulē es saredzu kaut ko ārkārtīgi pazīstamu – tādu kā iepriekš bieži dzirdētu akordu, kas vijas cauri nepazīstamai melodijai. Tomēr tikai pēc brīža es atskārtu, kas tas īsti bija. Un nonācu pie skumja secinājuma, proti: ja Līguma 2. panta piemērošana pati par

sevi nav problemātiska, tad attieksme pret šo pantu gan atklāj daudz dziļāku un nopietnāku sociāli filozofisku problēmu, kas neaprobežojas nedz ar Latviju, nedz ar Baltiju, nedz pat ar visu plašo Eiropu.

21. Pirms vairākiem gadiem, debatējot par nu jau caurkritušo Eiropas Konstitūcijas projektu (jeb, precīzāk, par Līgumu par Konstitūciju Eiropai), sabiedrības uzmanību piesaistīja jautājums par to, vai šī akta preambulā būtu jāmin Eiropas kristīgās saknes. Galu galā tika nolemts šo kristīgo mantojumu neminēt; strīdi par šo jautājumu bija visai kaismīgi, bet, diemžēl, abas strīda puses pastāvīgi raidīja bumbu nepareizā laukā. Neviens vai gandrīz neviens komentētājs tā arī nesaprata, kas īsti tiek likts uz spēles. Jocīgi, ka tajā pašā laikā ritēja daudz mierīgākas debates par subsidiaritātes principa atspoguļošanu Eiropas Konstitūcijā, taču nevienam tā īsti neienāca prātā, ka šie abi jautājumi ir saistīti. Turklāt saistīti tieši un cieši.

22. Kas ir subsidiaritātes princips? Vispārīgi raugoties, tas ir jebkuras cilvēku sabiedrības organizācijas princips, saskaņā ar kuŗu nav jādara kopā (vai augstākā līmenī) tas, ko var tikpat labi paveikt atsevišķi (vai zemākā līmenī). Pāvests Pījs XI⁸ savā 1931. gada enciklikā „*Quadragesimo anno*” to apraksta vēl skaidrākā valodā:

„Patiešām ir taisnība – un vēsture to apliecina ar daudziem piemēriem, – ka sabiedrības apstākļu attīstības dēļ daudzas lietas, kuŗas agrāk bija piekritīgas mazāk nozīmīgām institūcijām, tagad var paveikt tikai spēcīgas apvienības. Taču ir pilnīgi skaidrs, ka nav iespējams nedz grozīt, nedz vājināt šādu svarīgu sociālās filozofijas principu: tāpat kā nedrīkst atņemt privātpersonām un uzlikt sabiedrībai tos uzdevumus, kurus tās spēj paveikt pēc pašu iniciatīvas un ar pašu līdzekļiem, tāpat arī tiek pieļauta netaisnība un smagi iedragāta sabiedrības iekārta, ja zemākas pakāpes vienībām tiek atņemtas un plašākai un augstāka līmeņa kopienai uzticētas funkcijas, kuŗas šīs zemākas vienības spēj izpildīt pašas.”

23. Taču subsidiaritātes princips nebūt nav Pīja XI izdomājums. Visa kristīgā (vai, vēl precīzāk, judeokristīgā) domāšanas paradigma un subsidiaritātes princips iet un vienmēr ir gājuši rokrokā. Kādēļ tā? Ja es teikšu, ka te pie vainas ir dižā krievu mistiķa V. Solovjova aprakstītā jūdu tautas singularitātes (vienpatības) izjūta, tad tas varbūt būs nedaudz par sarežģītu un par abstraktu. Tādēļ pamēģināšu izskaidrot vienkāršāk. Paņemsim rokās Bībeli un atšķirsim Veco Derību pašā sākumā, resp., Pirmo Mozus grāmatu – to pašu bieži nievāto un novārtā atstāto grāmatu, kuŗā daudzi t.s. „progresīvie ļaudis” saskata tikai „primitīvas jūdu tautas pasakas par pasaules radīšanu”. Jau otrajā nodaļā mēs redzēsim vispirms cilvēku – indivīdu – aci pret aci ar Dievu, bet pēc tam – norādi uz pašu pirmo un visfundamentālāko sabiedrības organizācijas vienību, proti, ģimeni. (Starp citu, laikam tomēr nav nejauši, ka, rakstot Pirmo Mozus grāmatu, pati pirmā ģimene ir minēta pirms, un nevis pēc cilvēku grēkā krišanas!) Savukārt pirmie mājieņi par valsti vai vismaz valstiski organizētu varu Vecajā Derībā parādās krietni vēlāk. Tātad – vispirms cilvēks, tad ģimene, un tikai pēc tam augstākas un izkoptākas organizācijas formas.

24. Kamēr kristīgās vērtības atradās valsts un sabiedrības pamatā, tikmēr kristīgā pasaule jeb oikumena (angl. *Christendom*, fr. *Chrétienté*) ievēroja subsidiaritātes principu. Var pat teikt, ka to centās ievērot ar gandrīz reliģisku bijību. Viduslaiku vai Renesanses laikmeta

⁸ Starp citu, Pījs XI (laicīgajā vārdā Achille Ratti, pāvests no 1922. līdz 1939. gadam) bija pirmais pāvests, kuŗš apmeklēja neatkarīgo Latviju (tiesa, toreiz vēl nebūdamas pāvests, bet arhibīskaps, nuncijs un apustuliskais vizitators Polijā). Tas notika 1920. gadā.

monarchs varēja būt nelietis un varmāka, taču viņam principā nenāktu prātā noteikt, kā dzimcilvēkiem ir jāaudzina savi bērni vai kā Rīgas birģeriem jāplāno savas pilsētas iekšējā dzīve. Tieslietu studenti šodien brīnās par tālaika tiesību ģeogrāfisko sadrumstalotību, bet diez vai kāds viņiem paskaidro, ka tā bija viena no subsidiaritātes principa izpausmēm. Šveices Konfederācija radās tādēļ, ka trīs lauku kopienas vienojās nepieļaut Hābsburgu dinastijas iejaukšanos savās iekšējās lietās (1291.g.). Anglijas lielā zemnieku sacelšanās (1381.g.) uzliesmoja pēc tam, kad karaļa amatpersona atļāvās aizskart ģimenes tēva godu.

25. Divdesmitais gadsimts atnesa ne tikai strauju Rietumu valstu un sabiedrību dekristianizāciju, bet – diezgan loģiski un saprotami – arī vairākus ļoti smagus un sāpīgus triecienus subsidiaritātes principam. Nav jābrīnās, ka Katoļu baznīca vienmēr ir nosodījusi tās ideoloģijas, kuŗas dažādu politisku ideālu vārdā centās vai cenšas pakļaut sabiedrības un atsevišķa cilvēka dzīvi pārmērīgai valsts kontrolei, ierobežojot indivīda un ģimenes autonomiju. Šeit atkal jāmin Pijs XI – pāvests, kuŗa devumu mūsdienās bieži nepietiekami novērtē. Tieši viņš savās enciklikās ļoti skaidri un argumentēti formulēja Baznīcas nostāju pret šiem politiskās domas strāvojumiem: sociālismu (jau minētā enciklika „*Quadragesimo anno*”, 1931), itāļu fašismu („*Non abbiamo bisogno*”, 1931), vācu nacionālsociālismu („*Mit brennender Sorge*”, 1937), komunismu („*Divini Redemptoris*”, 1937). Viens no galvenajiem pārmetumiem, kuŗus Katoļu baznīca citu starpā izteica šīm ideoloģijām, bija to totalitārisms vārda vistiešākajā nozīmē: tās pagērēja gandrīz totālu centralizētās publiskās varas kontroli pār cilvēku, liekot pirmajā vietā un pasludinot par primāro lēmēju nevis indivīdu, ģimeni, vietējo pašvaldību, bet gan valsti. Citiem vārdiem sakot – raudzījās nevis no vienkāršākās vienības uz sarežģītāko, bet otrādi.

26. Latvieši šajā ziņā atrodas it kā starp diviem dzimkakmeņiem. No vienas puses, piecdesmit gadu ilgais padomju okupācijas režīms nevarēja neatstāt grūti izdzēšamas pēdas tautas domāšanā: noteiktu postulātu un dogmu izzušana vēl nenozīmē paradigmu maiņu. No otras puses, nu jau gandrīz pilnīgi dekristianizētā un pastāvīgus atbalsta punktus zaudējušī Rietumu pasaule pašlaik, chaotiski zvārojoties, lēnām un bīstami slīd jauna totalitārisma virzienā. Tikai šoreiz pamatojums ir cits: ne vairs „rases tīrība” vai „proletariāta diktatūra”, bet gan „cīņa pret terorismu”, „cilvēktiesību ievērošana”, „dažādības un iecietības veicināšana” u.tml. Šeit var minēt veselu rindu piemēru: rupji reliģiskās brīvības pārkāpumi; pastiprināta kontrole pār tālruņa sarunām un interneta saraksti; nepamatota iejaukšanās bērnu audzināšanas procesā, pārkāpjot vecāku dabiskās prerogatīvas šajā jomā; privātskolu tiesību ierobežošana; suverēnu valstu rīcības brīvības ierobežošana tām būtiskos ar tikumību saistītos jautājumos, utl.

27. Bet kāds tam visam sakars ar Tieslietu ministrijas vēstulē pausto viedokli? Manuprāt, šeit ir vistiešākais sakars. Es nevēlos nevienu aizskart, taču, manuprāt, šajā vēstulē paustā nostāja atspoguļo principiālu subsidiaritātes principa noliegumu. Patī ideja par to, ka nevis publiskās varas iestādes, bet kāds cits – šajā gadījumā kompetentā Katoļu baznīcas amatpersona – var izveidot pilntiesīgu juridisku personu bez valsts svētības un uzraudzības šķiet dīvaina un traucējoša. No šejienes arī nāk šī iekšējā sajūta, ka kamēr valsts nebūs ieviesusi kaut kādu reģistrācijas vai citu iepriekšējas kontroles mehānismu, tikmēr „minētais jautājums nebūs atrisināts”.

28. Man varbūt pārmetīs tik radikālu un tālejošu secinājumu izdarīšanu, taču spriediet paši: ja vēstules autori, respektējami subsidiaritātes principu, uzskatītu, ka sabiedrības leģitīmās intereses tomēr prasa Katoļu baznīcas publisko tiesību juridisko personu papildus reģistrāciju no valsts puses, tad viņi šo savu uzskatu arī motivētu. Tomēr es līdz šim neesmu dzirdējis nevienu pārliecinošu argumentu par to, kādas ir šīs īpašās un imperatīvās intereses, kas neļautu atstāt atsevišķu juridisko personu pilntiesīgu dibināšanu Katoļu baznīcas rokās un obligāti prasītu katrā gadījumā valsts varas iejaukšanos. Kādēļ šīs intereses ir tik svarīgas, ka to dēļ ir vērts radīt problēmas divpusēja starptautiska līguma piemērošanā, kuŗš ir noslēgts ar Latvijai ļoti draudzīgu starptautisko tiesību subjektu, kuŗš skaŗ nozīmīgu Latvijas sabiedrības daļu, un, pats galvenais, kuŗš jau tāpat lieliski funkcionē Latvijas tiesību telpā? Atbildes uz šiem jautājumiem es diemžēl neatrodu.

Juris Rudevskis

Strasburgā, 2009. gada 5. martā

Jurista Vārds, Nr.4 (407) Otrdiena, 2006. gada 24. janvāris

Latvijas un Svētā Krēsla līgums: iedomātās bažas un realitāte

Mg.iur. Juris Rudevskis, jurists Eiropas Kopienu tiesas tiesneša birojā, Parīzes I (Panteona-Sorbonnas) universitātes doktorants*

"Būt katolim nozīmē mīlēt savu tēviju, nepieķāpjoties nevienam šajā mīlestībā. Un tajā pašā laikā turot augstā cieņā visu citu tautu cildenos centienus. Par jebkuru Francijas sasniegumu es spēju priecāties kā par savējo. Tāpat kā viss, par ko lepojas itālieši un angļi, vācieši un amerikāņi, aziāti un afrikāņi, izraisa lepnumu arī manī.- Katolis! Plaša sirds, atvērts gars!"

Sv. Hosemarija Eskriva de Balagers

Foto: no personiskā arhīva

[1] 2005.gada 8.novembris bija nozīmīga diena: šajā datumā apritēja pieci gadi kopš Latvijas Republikas un Svētā Krēsla līguma parakstīšanas. Pirms pieciem gadiem, 2000.gada 8.novembrī, tieslietu ministre I.Labucka un Apustuliskais nuncijs Baltijas valstīs arhibīskaps E.J.Enders parakstīja līgumu, kuram, cerams, ilgus gadus būs jānosaka gan attiecību pamati starp Latviju un Svēto Krēslu, gan Katoļu Baznīcas stāvoklis Latvijā. Gandrīz divus gadus vēlāk, 2002.gada 12.septembrī, līgums tika ratificēts Saeimā.² Tas stājās spēkā 2002.gada 25.oktobrī pēc līguma 33.pantā paredzētās ratifikācijas dokumentu apmaiņas. Tātad šis akts ir spēkā nu jau trīs gadus, un ir pienācis laiks sniegt par to nelielu pārskatu.

[2] Sāksim ar to, ka mūsu aplūkojamais līgums aizstāja 1922.gada 30.maijā parakstīto konkordātu starp Svēto Krēslu un Latvijas valdību.³ Gan 1922.gada konkordāta, gan 2000.gada līguma rašanās apstākļi un vēsture ir ļoti labi apkopoti R.Baloža grāmatā "Baznīcu tiesības", kas, neskatoties uz vairākām nopietnām neprecizitātēm, pagaidām ir vislabākais un vispilnīgākais Latvijas valsts un baznīcu attiecību vēstures avots.⁴

[3] Runājot par jauno 2000.gada līgumu, jāatzīmē, ka arī šī raksta autoram bija gods aktīvi piedalīties minētā dokumenta projekta izstrādes procesā kopš tā pirmsākumiem, t.i., kopš 1996.gada beigām.

Jo gatavāks tapa līgumprojekts, jo lielāka kļuva tā kritika atsevišķos sabiedrības slāņos. Uzreiz jāsaka, ka abu pārējo lielāko Latvijas konfesiju- luterāņu un pareizticīgo- hierarhi līguma gatavošanu ar Katoļu baznīcas virsvaldību uztvēra mierīgi un ar izpratni. Viņi lieliski saprata: ja līgumā ar Svēto Krēslu katoļiem pēkšņi tiks piešķirta kāda īpaša privilēģija, tad arī viņu Baznīcas reliģiskās saskaņas un līdztiesības vārdā varēs pieprasīt sev tādas pašas tiesības.⁵ Citi bija mazāk saprotoši.

Vispār visus tā laika līgumprojekta kritiķus var iedalīt divās grupās. Pirmie (J.Tervits, A.Šterns, V.Vārsbergs, J.Zaķis) argumentēti iebilda pret šāda līguma parakstīšanu, uzskatot, ka ar to katoļiem tiks radītas priekšrocības pār citām konfesijām un tādējādi

tiks iedragāts starpkonfesiju miers un saskaņa Latvijā.⁶ Otrie (D.Īvāns, A.Šulcs) par argumentāciju īpaši nerūpējās un drīzāk apelēja pie cilvēku emocijām, dažkārt nolaižoties līdz vienkārši ķengājošai antikatoļiskai retorikai.⁷ Domāju- lai saglabātu pašcieņu- šiem otrajiem nemaz nav vērts atbildēt. Runājot par pirmajiem, jāsecina, ka viņiem nav bijusi taisnība. Pirmkārt, līgums nesatur nevienu normu, kas varētu tikt iztulkota kā īpašu **privileģiju** piešķiršana vienai konfesijai uz pārējo konfesiju rēķina. Otrkārt, līgums jebkurā gadījumā ir noslēgts, tas ir spēkā nu jau trīs gadus, taču nekas šausmīgs nav noticis- Latvija par teokrātisku valsti nav pārvērtusies, starpkonfesiju attiecības ir tikpat labas kā iepriekš un arī ar pārējām tradicionālajām konfesijām valsts ved sarunas par īpašu attiecību izveidošanu. Līdz ar to līguma kritiķiem būtu jāatzīst, ka šajā ziņā viņi ir kļūdījušies.

[4] Šī raksta mērķis nav visaptveroša komentāra sniegšana par katru Latvijas un Svētā Krēsla līguma pantu. Tā uzdevums ir nedaudz šaurāks un pieticīgāks: atbildēt uz visbiežāk uzdotajiem jautājumiem šī līguma sakarā un aplūkot tās reālās problēmas, kas jau ir paguvušas rasties tā spēkā esamības laikā. Tāpēc sākumā pievērsīsimies terminoloģiskām neskaidrībām un noteiksim atšķirību starp Svēto Krēslu un Vatikānu, kā arī starp konkordātu un parastu starptautisku līgumu. Pēc tam noskaidrosim, kas ir noticis ar iepriekšējo 1922.gada konkordātu. Visbeidzot aplūkosim kādu reālu problēmu, kas ir radusies līguma piemērošanas gaitā, un nobeidzot izdarīsim dažus secinājumus.

"Svētais Krēsls" vai "Vatikāns"?

[5] Dažkārt nākas dzirdēt jautājumu- kāda ir atšķirība starp Svēto Krēslu un Vatikānu? Kā jau redzējām, konkordāta precīzais un oficiālais virsraksts ir "Latvijas Republikas un Svētā Krēsla līgums". Tomēr presē un citos plašsaziņas līdzekļos tas bieži saukts par "līgumu ar Vatikānu": vispār parasti pamīšus lietoti abi jēdzieni- "Vatikāns" un "Svētais Krēsls". Daudzi šos abus jēdzienus uzskata par sinonīmiem ("Vatikāns jeb Svētais Krēsls"), un pat atsevišķiem tiesību zinātniekiem ir tendence tos jaukt.⁸ Kāda tad ir atšķirība starp tiem?

[6] **Svētais Krēsls** (*Sancta Sedes*; saukts arī par "Apustulisko Krēslu"- *Apostolica Sedes*) ir definējams vienkārši: tas ir Romas pāvests un viņa kūrījas kā (1) kanonisko⁹ un (2) starptautisko publisko tiesību subjekts. No kanonisko tiesību viedokļa, Svētais Krēsls pastāv tikpat ilgi, cik pati Katoļu baznīca. No tā brīža, kad Apustulis Pēteris pārcēlās no Antiohijas uz Romu un nodibināja tur savu bīskapa sēdekli, jau var runāt par Svētā Krēsla esamību. Arī no starptautisko publisko tiesību viedokļa Svētais Krēsls ir ārkārtīgi sens; īstenībā tas ir vecākais no visiem pašlaik pasaulē pastāvošajiem starptautisko tiesību subjektiem.

[7] Svētais Krēsls **nav valsts**, bet gan īpatnējs (*sui generis*) starptautisko tiesību subjekts, kura statuss ir maksimāli pielīdzināts valsts statusam.¹⁰

Pirmkārt, tā līgumspēja ne ar ko neatšķiras no jebkuras suverēnas valsts līgumspējas: Svētā Krēsla noslēgtie starptautiskie līgumi ir pilnvērtīgi līgumi, kuriem ir piemērojama 1969.gada 23.maija Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām.¹¹ Otrkārt, arī diplomātiskajās tiesībās Svētais Krēsls ir pielīdzināts valstij: tam ir visas tiesības un pienākumi, kas ir noteikti 1961.gada 18.aprīļa Vīnes konvencijā par diplomātiskajiem sakariem.¹² Pašlaik tam ir diplomātiskas attiecības ar

174 valstīm.¹³ Vēl jo vairāk, agrākajos laikos Svētā Krēsla nuncijs gandrīz vienmēr tika atzīts par valstī akreditētā diplomātiskā korpusa vecāko jeb dekānu, un vēl šodien daudzas valstis ievēro šo paražu.¹⁴ Svētā Krēsla starptautiskās attiecības kārtoti Vatikāna Valsts sekretariāts- ārlietu ministrijas ekvivalents Romas kūrijā.¹⁵

[8] Atšķirībā no Svētā Krēsla Vatikāna pilsētvalsts (*Status Civitatis Vaticanae*) ir īsta, neatkarīga valsts¹⁶, kas ir dibināta tikai 1929.gadā, tātad ir gandrīz vienpadsmit gadus jaunāka par Latvijas Republiku. Lai labāk izprastu attiecības starp Svēto Krēslu un Vatikānu, ir jāsniedz neliels vēsturisks pārskats.

[9] Kā nupat redzējām, Svētais Krēsls pastāv tikpat ilgi, cik pati Katoļu baznīca. Sākotnēji tas bija stingri ekstrateritoriāls, t.i., tam nebija suverēnas varas pār nevienu konkrētu teritoriju. Septītajā gadsimtā, pēc langobardu iebrukuma Ziemeļitālijā, Svētais Krēsls pamazām kļuva par *de facto* vienīgo suverēno Romas hercogistes pārvaldnieku. 754.gadā pāvests Stefans II kronēja un iesvaidīja Pipinu Īso par franku karali, un pēdējais par pateicību svinīgi apsoltīja nodot pāvesta īpašumā visas zemes, kuras viņš turpmāk atkaros no langobardiem. Pipins savu solījumu pildīja, un tādējādi pāvests blakus savam tradicionālajam garīgā virsgana statusam kļuva arī par laicīgu valdnieku. Vēlāk šo t.s. Pipina dāvinājumu apstiprināja viņa dēls Kārlis Lielais. Uz pasaules kartes parādījās jauna valsts- Pāvesta valsts, kura pastāvēja vairāk nekā tūkstoš gadus un kuras robežas karu un citu vēsturisku pārmaiņu dēļ vairākkārt mainījās. Piemēram, 14.gadsimta vidū tās sastāvā bez Romas un tai pieguļošā Lacijas novada ietilpa arī Kampanjas un Ankonas novadi, Sv.Pētera zemes Toskānā, Sabīna, Spoleto hercogiste, Benevento, Pontekorvo, kā arī Aviņonas pilsēta un Venaskas grāfiste (*Comtat Venaissin*) tagadējā Francijas teritorijā. Tātad tā laika izpratnē tā bija pat diezgan liela valsts.

[10] Galvenais tomēr bija nevis Pāvesta valsts lielums, bet gan zināma pastiprināta leģitimitāte, kuru tā piešķīra Svētajam Krēslam. Lai gan starptautiskajā arēnā pāvests rīkojās galvenokārt kā universālās Katoļu baznīcas galva, viņa tiesībsubjektība ne reizi netika apšaubīta: būdams konkrētas valsts valdnieks, pāvests baudīja vismaz tādas pašas privilēģijas kā ķeizars vai jebkurš cits suverēns monarhs.¹⁷

[11] Šeit nevar neminēt Svētā Krēsla īpašo nozīmi Latvijas vēsturē. Atcerēsimies, ka pašreizējo Latvijas un Igaunijas teritoriju pievēršana kristietībai 12. un 13.gadsimtā bija nesaraujami saistīta ar pāvestu Inocenta III un Honorija III grandiozo plānu par Livoniju kā Svētā Krēsla tiešā pakļautībā esošu teritoriju jeb Dievmātes Zemi (*Terra Mariana*), kurā suverēnā vara piederētu pāvestam.¹⁸ Jau Inocenta III pontifikāta laikā bija redzams, ka šī ideja dažādu politisku iemeslu dēļ netiks realizēta,¹⁹ taču jebkurā gadījumā Svētais Krēsls bija viens no pirmajiem tālaika starptautisko attiecību subjektiem, ar kuriem latviešu senči uzsāka pastāvīgas attiecības.

[12] Tagad atgriezīsimies pie Svētā Krēsla tiesiskā statusa. Tā vairāk nekā tūkstoš gadus ilgušais faktiskais stāvoklis mainījās 19.gadsimta otrajā pusē.²⁰ 1860.gadā Pjemontas-Sardīnijas karaliste anektēja lielāko Pāvesta valsts daļu, atstājot Svētajam Krēslam tikai Romu. Desmit gadus vēlāk, 1870.gada septembrī, jaundibinātā Itālijas karaliste pieteica Pāvesta valstij karu un pēc īslaicīgas cīņas ieņēma Romu. Tā pašā gadā 31.decembrī Itālija pieņēma likumu par oficiālu Romas aneksiju.

[13] Tātad 1870.gadā Pāvesta valsts izzuda, Svētais Krēsls palika bez savas zemes, taču tā starptautiski tiesiskais statuss nemainījās: tas palika tāds pats starptautisko publisko tiesību subjekts kā iepriekš.²¹ 1871.gadā Itālijas parlaments vienpusēji pieņēma t.s. garantiju likumu, kas pasludināja pāvesta personas neaizskaramību, piešķīra viņam tādu pašu imunitāti un goda atribūtus kā Itālijas karalim, atzina viņa absolūto brīvību garīgos jautājumos, piešķīra viņam ikgadēju renti un valdījuma tiesības uz Vatikāna un Laterāna pilīm, apstiprināja Svētā Krēsla tiesības slēgt līgumus un uzturēt diplomātiskas attiecības ar ārvalstīm utt. Tomēr pāvests Pījs IX šīs garantijas uztvēra kā uzspiestas, noraidīja tās, pasludināja sevi par "gūstekni" un atteicās no jebkādam oficiālām attiecībām ar Itālijas valsti. Šo nelokāmo pozīciju uzturēja arī viņa pēcteči- Leons XIII, Pījs X un Benedikts XV.²²

[14] Vēlreiz jāatgādina, ka visu šo laiku Svētais Krēsls turpināja vest sarunas un slēgt līgumus ar dažādām pasaules valstīm, pieņemot ārvalstu diplomātus un akreditēt savus diplomātiskos pārstāvjus ārvalstīs. 1920.gada 16.janvārī Romas kūrijas valsts sekretārs kardināls P.Gasparri paziņoja Latvijas pagaidu valdībai par Latvijas neatkarības atzīšanu *de facto* no Svētā Krēsla puses. 1922.gada 30.maijā Svētais Krēsls noslēdza ar Latviju konkordātu.

[15] 1929.gada 11.februārī, Pija XI pontifikāta laikā, Itālijas valdība un Svētais Krēsls parakstīja trīs Laterāna līgumus²³, kas izbeidza gandrīz sešdesmit gadus ilgušo konfliktu. Ar pirmo no šiem līgumiem tika dibināta neatkarīga valsts- Vatikāna pilsētvalsts, kuras suverenitāti Itālija apņēmas respektēt. Īpaši jāatzīmē, ka Vatikāns nav kādreizējās Pāvesta valsts tiesību un saistību pārņēmējs.²⁴

[16] Vislabāk un vislakoniskāk attiecības starp Svēto Krēslu un Vatikānu ir definētas iepriekšminētā Laterāna līguma preambulā- "lai nodrošinātu Svētajam Krēslam absolūtu un redzamu neatkarību, lai garantētu tam neapšaubāmu suverenitāti arī starptautiskajā jomā, (...) ir (...) radusies nepieciešamība ar īpašiem nosacījumiem izveidot Vatikāna pilsētvalsti, tās teritorijā atzīstot Svētajam Krēslam pilnīgas īpašuma tiesības, ekskluzīvu un absolūtu varu un suverēnu jurisdikciju".²⁵ Te parādās Vatikāna īpatnība, salīdzinot to ar pārējām pasaules valstīm, un proti, tā šauri funkcionālais raksturs: kamēr visas pārējās valstis pastāv un darbojas, lai nodrošinātu attiecīgo nāciju labklājību un attīstību, Vatikāna pamatmērķis ir Svētā Krēsla darbības nodrošināšana.²⁶

[17] Ar Laterāna līgumu dibinātajai Vatikāna pilsētvalstij ir visas pilntiesīgas valsts iezīmes: (1) noteikta teritorija, (2) noteikts pavalstnieku loks un (3) suverēnas varas institūcijas. Par katru no šiem trim elementiem ir nepieciešamas īpašas piebildes. Vatikāna teritorija ir pasaulē vismazākā (tikai 44ha liels anklāvs Romas pilsētas iekšienē), un tā pilsoņu kopskaits ir mazāks par tūkstoti. Šī pilsonība pēc savas dabas ir tīri funkcionāla un pamatojas uz *ius officii*: tā tiek piešķirta sakarā ar personas dienestu Vatikāna institūcijās. Visbeidzot Vatikānam ir arī sava suverēnā vara, bet, kā tikko redzējām, šo varu īsteno Svētais Krēsls.²⁷

[18] Nav pareizi teikt, ka Vatikānam "nemaz nav savu atsevišķu orgānu": īstenībā pastāv vairākas institūcijas, kas ir domātas tieši Vatikāna teritorijas pārvaldīšanai. Protams, Vatikāna pilsētvalsts likumdevējvara, izpildvara un tiesu vara ir koncentrēta pāvesta rokās, taču viņš šo funkciju pildīšanu ir uzticējis atsevišķām ieceltām institūcijām: Vatikāna pilsētvalsts Pontifikālajai komisijai (deleģētā likumdošanas

vara), gubernatoram (deleģētā izpildvara) un īpašām trīspakāpju tiesām, kas funkcionē atsevišķi no parastajām Baznīcas tiesām.²⁸

[19] Runājot par starptautiskajām attiecībām, jāatceras, ka Vatikāns ir valsts un līdz ar to tas ir **atsevišķs starptautisko tiesību subjekts blakus Svētajam Krēslam**. Citiem vārdiem sakot, tie ir **divi atsevišķi tiesību subjekti**. Taču praktiski šim sadalījumam nav gandrīz nekādas nozīmes, jo starptautiskās attiecības Vatikāna vārdā vienmēr uztur Svētais Krēsls. Līdz ar to, slēdzot starptautiskos līgumus, Svētais Krēsls var to darīt divējādi:

1) **savā vārdā**- kā universālās Katoļu baznīcas vadība. Šajā kategorijā ietilpst visi konkordāti (arī ar Latviju) un pārējie līgumi, kas skar Katoļu baznīcas intereses.

2) **Vatikāna pilsētvalsts vārdā**, ja līguma priekšmets ir saistīts ar šīs valsts funkcionēšanu. Tie lielākoties ir līgumi par dažādiem tehniskiem, ekonomiskiem un finansiāliem jautājumiem, un tie tiek slēgti galvenokārt ar Itālijas Republiku.²⁹

[20] Beidzot šo apskatu, var piekrist tiem komentētājiem, kas uzsver Svētā Krēsla un Vatikāna attiecību relatīvo sarežģītību un unikālo raksturu mūsdienu apstākļos.³⁰ Tomēr ir skaidrs, ka "Svētais Krēsls" un "Vatikāns" nav sinonīmi un ka Latvijas Republika 2000.gada līgumu ir noslēgusi tieši ar Svēto Krēslu. Protams, varbūt savā ziņā nav nepareizi teikt arī "līgums ar Vatikānu", tieši tāpat kā mēdz teikt "līgums ar Maskavu", ar to domājot Krievijas Federācijas valdību. Taču tas nav juridiski korekti, un vismaz nopietnos zinātniskos komentāros būtu vēlams lietot pareizu terminoloģiju.

"Līgums" vai "konkordāts"?

[21] Bieži vien 2000.gada līgums tiek saukts par "konkordātu". Šeit jāpaskaidro, ka ne visi Svētā Krēsla noslēgtie līgumi ir konkordāti. Par **konkordātu** sauc starptautisku divpusēju līgumu, kuru Svētais Krēsls noslēdz ar kādu valsti un kas **nosaka Katoļu Baznīcas vispārējo stāvokli šajā valstī**. Visus pārējos Svētā Krēsla parakstītos līgumus sauc vienkārši par "līgumiem".

Robeža starp konkordātu un parastu līgumu nav tik acīmredzama, kā varētu likties pirmajā brīdī. Daži autori konkordāta jēdzienu niansē, izšķirot: (1) konkordātu šaurākā nozīmē, kas nosaka tikai vispārējo Katoļu baznīcas statusu un darbības pamatprincipus attiecīgajā valstī, un (2) konkordātu plašākā nozīmē, kas papildus var saturēt arī citas normas par valsts un Baznīcas attiecībām dažādās specifiskās jomās.³¹

[22] Ja sekojam šaurākajai definīcijai, tad gan Latvijas 1922.gada konkordāts, gan, piemēram, Igaunijas 1999.gada līgums³² neapšaubāmi pieder pie šīs kategorijas. Savukārt apskatāmais 2000.gada līgums, kā tūlīt redzēsīm, blakus vispārējām normām satur arī noteikumus par Katoļu baznīcas tiesībām izglītības jomā un par katoļu garīgo aprūpi bruņotajos spēkos un cietumos.

Interesanti, ka, uzsākot sarunas par līguma slēgšanu, Svētā Krēsla nunciatūra Baltijas valstīs sākotnēji bija iesniegusi Latvijas Tieslietu ministrijai trīs atsevišķus līgumprojektus: (1) par Katoļu baznīcas statusu Latvijā, (2) par izglītības jautājumiem un (3) par garīgo aprūpi armijā un cietumos. Vēlāk ērtības labad tika noņemts šos

dokumentus apvienot vienā līgumā; taču, ja tas netiktu izdarīts un beigās tiktu parakstīti trīs atsevišķi līgumi, par "konkordātu" varētu saukt tikai pirmo no tiem.

[23] Protams, ja mēs izprotam konkordāta jēdzienu tā plašākajā nozīmē, tad mūsu līgums arī ir konkordāts. Tātad šī jēdziena lietošana šajā konkrētajā gadījumā nav nepareiza. Tomēr 2000.gada līgums ir oficiāli nosaukts par "līgumu", lai uzsvērtu tā saturisko plašumu un ļautu vieglāk atšķirt to no 1922.gada konkordāta. Tādēļ arī šajā rakstā tas konsekventi tiek saukts par "līgumu".

Kas ir noticis ar 1922.gada konkordātu?

[24] Ja runājam par jauno 2000.gada līgumu starp Latviju un Svēto Krēslu, tad loģiski ir jautāt, kas konkrēti ir noticis ar 1922.gada 30.maija konkordātu? Kā jau teikts šī raksta ievadā, jaunais līgums ir domāts vecā konkordāta aizstāšanai. Taču neitrāls novērotājs varbūt brīnīsies, izlasīdams visus līguma pantus un neatrazdams tā beigu daļā šādos gadījumos parasti lietoto formulējumu: "Šī līguma spēkā stāšanās brīdī spēku zaudē konkordāts..." Vienīgā norāde uz konkordātu ir atrodama nevis līguma beigās, bet gan tā sākumā, proti, preambulas pirmajā rindkopā: "Respektējot, ka 1922.gadā starp Latvijas Republiku un Svēto Krēslu tika parakstīts Konkordāts, kas pašlaik, ņemot vērā nacionālajā un starptautiskajā līmenī notikušās izmaiņas, ir aizstājams ar jaunu starptautisku līgumu..." Lai gan šis formulējums ir diezgan izplūdis, no tā tomēr vismaz aptuveni var noprast konkordāta likteni.

[25] Sāksim ar to, ka 1922.gada konkordāts bija noslēgts uz noteiktu laiku, proti, uz trim gadiem, skaitot no ratifikācijas dokumentu apmaiņas dienas. Ja puses necēla iebildumus (tas bija jādara sešus mēnešus iepriekš), tad pēc šī trīs gadu termiņa notecēšanas līguma darbība automātiski pagarinājās ik gadus. Iebildumi netika celti, un konkordāta darbība gadu no gada pagarinājās līdz pat 1940.gadam.³³ 1940.gadā Latvija tika okupēta un vardarbīgi un prettiesiski pievienota Padomju Savienībai. Līdz ar to turpmākajos piecdesmit gados, kamēr Latvijas teritorijā saimniekoja PSRS, konkordāts *de facto* nedarbojās. 1991.gadā, pēc Latvijas Republikas neatkarības pilnīgas atjaunošanas, tika atjaunotas arī diplomātiskās attiecības ar Svēto Krēslu. Latvijas ārlietu ministram parakstot kopīgu deklarāciju ar Svētā Krēsla speciālo sūtni arhibīskapu A.Bački. Šajā deklarācijā puses īpaši pasludināja, ka 1940.gadā diplomātiskās attiecības tika pārtrauktas piespiedu kārtā; tagad runa bija tikai par to faktisko atjaunošanu.³⁴

[26] Kā zināms, 1990. un 1991.gadā tika vienkārši atjaunota 1940.gadā prettiesiski laupītā Latvijas neatkarība un Latvijas valsts principā atguva arī tās starptautiskās saistības, kas tai bija neatkarības zaudēšanas brīdī. Teorētiski tam būtu jāattiecas arī uz konkordātu, taču praksē šis jautājums izrādījās nedaudz sarežģītāks.

[27] Īstenībā Svētais Krēsls diezgan nepārprotami Latvijas pusei lika noprast, ka tas vairs neatzīst 1922.gada konkordātu par spēkā esošu. Protams, to nekādā gadījumā nevar iztulkot kā Latvijas valsts kontinuitātes apšaubīšanu.

Gluzi pretēji- visus okupācijas gadus Svētais Krēsls bija ne tikai viens no konsekventākajiem, bet pat **viskonsekventākais** Baltijas valstu okupācijas atmasketājs starptautiskā līmenī. Šajā gadījumā iemesls bija cits: Svētā Krēsla nostāja pamatojās uz vispārējā līgumtiesību teorijā pieņemto *rebus sic stantibus* principu.

Saskaņā ar to jebkura vienošanās ir apskatāma kopsakarā ar tās noslēgšanas brīdī pastāvošajiem apstākļiem; jāprezūmē, ka līgumslēdzējas puses līguma esamību ir saistījušas ar šiem apstākļiem, līdz ar to radikāla un neparedzēta šo apstākļu maiņa var būt par pamatu līguma atzīšanai par spēkā neesošu. Visskaidrāk Svētā Krēsla pozīciju formulēja bijušais Apustuliskais nuncijs Baltijas valstīs: "Jaunais līgums (...) aizvieto iepriekšējo konkordātu, kurš ilgu laiku netika pildīts, faktiski tika pilnīgi atmests un tādēļ zaudēja spēku."³⁵

[28] *Rebus sic stantibus* princips starptautiskajās publiskajās tiesībās ir atzīts jau sen. Sākotnēji tas sakņojās paražu tiesībās³⁶, bet vēlāk tika kodificēts Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 62.pantā.³⁷ Šeit jāpiebilst, ka tiesību zinātnē šis princips vienmēr tika uztverts atturīgi, un tas ir saprotams: atsaukšanās uz "apstākļu maiņu" ir ļoti vienkārša, tai vienmēr var atrast pamatojumu, un ieinteresētajai pusei var rasties stiprs kārdinājums to likt lietā, lai nepildītu savas saistības. Tā kā atsaukšanās uz *rebus sic stantibus* ir nopietna atkāpe no *pacta sunt servanda* principa, tā ir pieļaujama tikai atsevišķos izņēmuma gadījumos, un proti:

1) ja ir mainījušies apstākļi, kas līguma noslēgšanas brīdī bija **būtisks pamats** pušu piekrišanai (Vīnes konvencijas 62.panta pirmās daļas "a" punkts);

2) ja apstākļu izmaiņas sekas **būtiski** maina to saistību saturu, kuras vēl ir izpildāmas saskaņā ar līgumu (62.panta pirmās daļas "b" punkts).³⁸

[29] Arī iepriekš minētajos gadījumos *rebus sic stantibus* princips var tikt piemērots tikai ar vienu papildnosacījumu: apstākļu maiņa nedrīkst izrietēt no tās puses prettiesiskas darbības, kas uz šo apstākļu maiņu atsaucas (Konvencijas 62.panta otrās daļas "b" punkts).

[30] Tagad atgriezīsimies pie Latvijas un Svētā Krēsla konkordāta. Ir skaidrs, ka gandrīz visās šajā aktā noregulētajās jomās piecdesmit gadu laikā bija notikušas radikālas pārmaiņas. Raugoties no Latvijas viedokļa, 1922.gada konkordāts bija noslēgts Katoļu baznīcas tiesiskā statusa noteikšanai demokrātiskā tiesību sistēmā; okupācijas laikā šī sistēma tika iznīcināta, un deviņdesmito gadu sākumā mūsu valsts tikai uzsāka ceļu uz tās atjaunošanu. No Svētā Krēsla viedokļa arī bija notikušas būtiskas pārmaiņas, proti, Otrais Vatikāna koncils (1962-1965) noteica jaunus Katoļu baznīcas darbības un iekšējās organizācijas principus. Manuprāt, ja mēs šajā gadījumā piemērojam Vīnes konvencijas 62.pantu, tad noteikti varam konstatēt gan līguma noslēgšanas pamata, gan izpildāmo saistību satura būtiskas izmaiņas. Var diezgan droši apgalvot: ja Latvija nebūtu okupēta un saglabātu neatkarību, tad šo piecdesmit gadu laikā 1922.gada konkordāts tiktu vai nu aizstāts ar jaunu konkordātu, vai arī ļoti pamatīgi grozīts.

[31] Tomēr mūsu aplūkotajā gadījumā vecā konkordāta spēkā esamība nav tik problemātiska, jo pušu starpā šajā jautājumā faktiski nebija nekāda konflikta.

1999. gada 15.maijā Svētā Krēsla nunciatūra iesniedza Latvijas pusei notu, kurā pirmo reizi skaidri un oficiāli deklarēja, ka 1922.gada konkordātu atzīst par spēkā neesošu³⁹- acīmredzami par spēkā neesošu *ex tunc*, t.i., kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas brīža. Latvijas valdība pret šo notu nekādus iebildumus necēla. Protams, Svētajam Krēslam varbūt varētu pārnest tik novēlotu rīcību; tomēr arī pirms tam no

abu pušu uzvedības bija skaidri redzams, ka neviena no tām neatzīst 1922.gada konkordāta spēkā esamību. Pirmkārt, jau kopš diplomātisko attiecību atjaunošanas 1991.gadā Latvijas valsts iestādes attiecībās ar Katoļu baznīcu konkordāta vietā piemēroja vispārējās normas reliģisko organizāciju jomā, un Svētais Krēsls necēla pret to nekādas ierunas. Otrkārt, kad 1996.gada rudenī Latvijas Tieslietu ministrija uzsāka sarunas par jaunā līguma izstrādi, Svētā Krēsla pārstāvji jau no paša sākuma nāca klajā ar apgalvojumu, ka konkordāts vairs nav spēkā, un arī šeit no Latvijas puses nebija nekādu iebildumu.

[32] Šādos apstākļos var secināt, ka abas līgumslēdzējas puses bija klusējot vienojušās par vecā konkordāta spēkā neesamību **kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas brīža**. Tādējādi beidzot kļūst skaidrs, kādēļ jaunajā 2000.gada līgumā nav tieši noregulēts 1922.gada konkordāta liktenis. Kā tas ir teikts līguma preambulas pirmajā rindkopā, jaunais līgums saturiski **aizvieto** konkordātu, taču to **neatceļ**, jo līguma spēkā stāšanās brīdī tas jau sen bija zaudējis spēku.

Līguma struktūra

[33] Tagad ļoti īsi apskatīsim Latvijas un Svētā Krēsla līguma saturu. Atgādināšu, ka saskaņā ar Latvijā spēkā esošo monisma doktrīnu šis līgums ne tikai rada mūsu valstij starptautiskas saistības, bet ir arī mūsu nacionālās tiesību sistēmas sastāvdaļa. Tā normas ir tieši piemērojamas, un tam ir augstāks juridisks spēks par jebkuru Latvijas iekšējo normatīvo aktu, izņemot Satversmi.⁴⁰

[34] Līgums sastāv no 33 pantiem, un tā struktūra ir šāda:

Preambula

I daļa. Katoļu baznīcas tiesiskais statuss

1.nodaļa. Katoļu baznīcas juridiskā personība (1.-10.pants)

2.nodaļa. Aglonas svētvieta (11.-13.pants)

II daļa. Katoļu baznīca un izglītības iestādes

1.nodaļa. Katoļu ticības mācības pasniegšana skolās (14.-17.pants)

2.nodaļa. Katoļu skolas (18.-19.pants)

3.nodaļa. Rīgas Garīgais seminārs (20.pants)

4.nodaļa. Latvijas Universitātes katoļu Teoloģijas fakultāte (21.pants)

5.nodaļa. Katoļu baznīcas kultūras un mākslas mantojums (22.pants)

III daļa. Katoļu garīgā aprūpe Latvijas Republikas Nacionālajos bruņotajos spēkos (23.-29.pants)

IV daļa. Katoļu garīgā aprūpe Latvijas Republikas cietumos (30.pants)

V daļa. Nobeiguma noteikumi (31.-33.pants)

[35] Šī raksta mērķis nav visaptveroša komentāra sniegšana par katru līguma pantu. Tāpēc raksta autors apskatīs tikai vienu konkrētu problēmu, kas ir radusies šī līguma piemērošanas gaitā.

Baznīcas juridisko personu atzīšanas problēma

[36] Pagaidām vienīgā līguma norma, kuras piemērošana ir radījusi reālas problēmas, ir tā 2.pants:

"1. Latvijas Republika atzīst, ka Katoļu baznīcai Latvijā ir publiskā tiesībsubjektība.

2. Katoļu baznīcas institūcijām Latvijas Republikā, kurām saskaņā ar kanoniskajām tiesībām ir publisko tiesību juridiskās personas statuss, ir juridiskās personas statuss arī saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem.

3. Kompetentā Baznīcas iestāde vai amatpersona saskaņā ar spēkā esošajām kanonisko tiesību normām var dibināt, modificēt, atzīt un likvidēt Baznīcas publisko tiesību juridiskās personas. Gadījumā, ja šādas izmaiņas var ietekmēt Katoļu baznīcas esošo stāvokli Latvijas Republikā, par tām ir jāpaziņo kompetentajām valsts iestādēm vai amatpersonām saskaņā ar pastāvošajām Latvijas Republikas likumu normām."

[37] Kanonisko tiesību kodeksa (turpmāk- KTK)⁴¹ 116.kanonā ietvertā publisko un privāto tiesību juridisko personu definīcija ir tāda pati kā laicīgajās administratīvajās tiesībās. Publisko tiesību juridiskā persona tiek dibināta "no augšas", ar attiecīgu publiskās varas aktu, un tā vienmēr tiek radīta kādam sabiedriskā labuma mērķim. Savukārt privāto tiesību juridisko personu pēc savas iniciatīvas izveido privātpersonas, un tiesībsubjektību tā iegūst ar reģistrāciju, deklarāciju vai citāda veida atzīšanu no publiskās varas puses. Tieši tāpat tas notiek arī Katoļu baznīcas iekšienē.

[38] Kādas tad ir publisko tiesību juridiskās personas Katoļu baznīcā? KTK *ipso iure* atzīst juridiskās personas statusu vispirms šādiem tiesību subjektiem:

1) partikulārajām Baznīcām (*ecclesiae particulares*, 373.kanons). Par tādām saskaņā ar 368.kanonu ir uzskatāmas diecēzes (*dioceses*) un tām pielīdzinātie tiesību subjekti, tas ir:

a) teritoriālās prelatūras (*praelaturae territoriales*);

b) teritoriālās abatijas (*abbatiae territoriales*);

c) apustuliskie vikariāti (*vicariati apostolici*);

d) apustuliskās prefektūras (*praefecturae apostolicae*);

e) apustuliskās administrācijas (*administrationes apostolicae*).

2) Baznīcas provincēm (*provinciae ecclesiasticae*, 432.kanona 2.§);

- 3) Baznīcas novadiem (*regiones ecclesiasticae*, 433.kanona 2.§);
- 4) bīskapu konferencēm (*episcoporum conferentiae*, 449.kanona 2.§);
- 5) draudzēm (*paroeciae*, 515.kanona 3.§);
- 6) garīgajiem semināriem (*seminaria*, 238.kanona 1.§);
- 7) konsekrētās dzīves institūtiem (*instituti vitae consecratae*), to provincēm vai mājām (634.kanona 1.§);
- 8) konsekrētās dzīves institūtu vadītāju konferencēm (*conferentiae superiorum maiorum*), ja tās kā juridiskas personas ir dibinājis Svētais Krēsls (709.kanons);
- 9) apustuliskās dzīves biedrībām (*societates vitae apostolicae*), to struktūrvienībām vai mājām (741.kanona 1.§).

[39] Taču šis saraksts nav izsmeljošs, jo KTK nav vienīgais kanonisko tiesību avots, un līdztekus tam pastāv vesela rinda vietēju un partikulāru Baznīcas likumu, kas var atzīt par publisko tiesību juridiskām personām arī citus tiesību subjektus. Saskaņā ar Vatikāna Valsts sekretariāta skaidrojumu visu šādu personu izsmeljošu sarakstu sastādīt ir ļoti grūti vai pat neiespējami. Tomēr dažus svarīgākos juridisko personu veidus var minēt, un tās ir, piemēram, abatijas, teoloģijas fakultātes, koledžas un skolas.⁴²

[40] Tagad pieņemsim, ka kompetentā Baznīcas amatpersona saskaņā ar spēkā esošajām kanonisko tiesību normām ir izveidojusi jaunu draudzi, kas no kanonisko tiesību viedokļa ir juridiskā persona no tās dibināšanas brīža. Taču tai ir nepieciešams iegūt juridiskās personas statusu arī valsts tiesībās. Pirms līgums ar Svēto Krēslu stājās spēkā, Katoļu baznīcas draudzēm un citām institūcijām bija piemērojama vispārējā- Reliģisko organizāciju likumā⁴³- noteiktā kārtība, un proti:

- 1) draudzes, reliģiskās savienības, diecēzes, garīgā personāla mācību iestādes, klosteri, misijas u.tml. bija jādibina vienotā valsts noteiktā kārtībā, nepieļaujot attiecīgo kanonisko tiesību normu piemērošanu (Reliģisko organizāciju likuma 7. un 7.1.pants);
- 2) draudzes, reliģiskās savienības, diecēzes, garīgā personāla mācību iestādes, klosteri, misijas u.tml. savā iekšējā pārvaldē bija pakļautas likuma noteikumiem. tātad to iekšējās pārvaldes noteikšanas brīvība bija ierobežota (7.1, 9. un 10.pants);
- 3) draudzes, reliģiskās savienības, diecēzes, garīgā personāla mācību iestādes, klosteri, misijas u.tml. bija jāreģistrē Reliģisko lietu pārvaldē (turpmāk- RLP) (8.panta pirmā daļa);
- 4) reģistrācija bija pakļauta zināmiem nosacījumiem, it īpaši bija jāiesniedz noteikti dokumenti, piemēram, statūti (9. un 10.pants);
- 5) juridiskās personas statusu organizācija ieguva to reģistrācijas brīdī (13.panta pirmā daļa).

[41] Taču kopš 2002.gada 25.oktobra ir spēkā Latvijas un Svētā Krēsla līguma 2.panta otrā daļa, kas nekādu reģistrācijas procedūru neparedz. Vai arī mūsu minētajā piemērā jaunizveidotā draudze ir vienalga jāreģistrē RLP? Šis jautājums īstenībā ir ļoti svarīgs. Iedomāsimies divas reāli iespējamās situācijas:

1) Katoļu baznīca, pamatojoties uz līguma 2.panta trešo daļu, saskaņā ar kanoniskajām tiesībām dibina draudzi, šai draudzei rodas civiltiesisks strīds ar kādu trešo personu, un tā nolemj vērsties tiesā. Bet tiesa atsakās pieņemt draudzes prasības pieteikumu, jo tā nav reģistrēta un līdz ar to tai nav procesuālas tiesības.

2) Draudze tomēr ir vēl papildus reģistrēta RLP, bet tai pēkšņi rodas strīds par faktu, kas noticis laikposmā starp tās kanonisko dibināšanu un reģistrāciju. Kuru datumu tiesa atzīs par draudzes kā tiesību subjekta rašanās dienu?

[42] Šī problēma izpaudās drīz pēc līguma spēkā stāšanās. 2003.gada martā Rīgas Metropolijas Romas katoļu kūrīja rakstveidā informēja RLP par Žēlsirdības Misionāru kongregācijas⁴⁴ Rīgas mājas (t.i., klostera) dibināšanu, īpaši piebilstot, ka šim klosterim kanoniskajās tiesībās ir publisko tiesību juridiskās personas statuss. Taču Latvijas valsts pārvaldes iestādes atteicās šo faktu ņemt vērā, pieprasot iepriekšēju klostera reģistrāciju RLP.⁴⁵ Tieslietu ministrija ieņēma nelokāmu nostāju, apgalvojot, ka juridiskas personas statusa piešķiršanas priekšnosacījums esot tās "atzīšana no valsts varas, reģistrējot to likumā noteiktajā kārtībā", ka līguma 2.panta trešajā daļā minētais paziņojums īstenībā nozīmējot Baznīcas pienākumu iesniegt RLP visus reliģiskas organizācijas vai tās iestādes reģistrācijai nepieciešamos dokumentus (kas ir uzskaitīti Reliģisko organizāciju likumā); turklāt Baznīcai tika atgādināts par nepieciešamību iesniegt vēl arī "dokument[u] par reģistrācijas valsts nodevas nomaksu".⁴⁶ Tātad faktiski tika pieprasīta klostera izveidošana, reģistrācija un iekšējās pārvaldes noteikšana saskaņā ar Reliģisko organizāciju likumu- tā, kā tas notika pirms Latvijas un Svētā Krēsla līguma spēkā stāšanās.

[43] Minētā klostera nedienas turpinājās apmēram pusotru gadu. 2003.gada decembrī Valsts ieņēmumu dienesta vietējā nodaļa atteicās reģistrēt šo klosteri Nodokļu maksātāju reģistrā, prasot iesniegt RLP izdotu reģistrācijas apliecību un tādējādi liedzot tam iespēju saņemt ziedojumus un vispār normāli darboties laicīgajā sfērā.⁴⁷ Rīgas Metropolijas Romas katoļu kūrījas mēģinājumi apstrīdēt šo lēmumu augstākstāvošās iestādēs bija neveiksmīgi.⁴⁸ Latvijas iestādes stingri turējās pie uzskata, ka klosteris ir iepriekš jāreģistrē RLP.

[44] Interesanti, ka tāda pati pieeja- turklāt bez jebkādas motivācijas- ir atrodama jau minētajā R. Baloža grāmatā: "Saskaņā ar (...) kanonisko tiesību normām katoļu Baznīcai ir tiesības dibināt, modificēt, atzīt un likvidēt baznīcas publisko tiesību juridiskās personas, taču par tiesīgu civiltiesiskās aprites subjektu saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem tā[s] kļūst pēc reģistrācijas valsts iestādēs."⁴⁹

[45] Patiešām nav saprotams, kā ir iespējams nonākt pie tik dīvainas līguma 2.panta interpretācijas! Vispār starptautisko līgumu interpretācijas pamatprincipus un pamatmetodes nosaka jau minētās Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 31.-33.pants. Saskaņā ar tās 31.panta pirmo daļu "līgums tulkojams godprātīgi saskaņā ar parasto nozīmi, kāda piešķirama līguma noteikumiem kopumā un atbilstoši tā objektam un mērķim". Bet mūsu aplūkotajā gadījumā atrisinājums ir

gauzām vienkāršs: te pilnīgi pietiek pat ar visvienkāršāko gramatisko (filologisko) interpretācijas metodi.

[46] Tiesību normu interpretācijas procesu mēdz dēvēt par "loģiku, kas kalpo tiesībām".⁵⁰ Tāpēc apbruņosimies ar loģiku un veselo saprātu un vēlreiz izlasīsim mūsu līguma 2.panta otro daļu. Saskaņā ar to tiesību subjektiem, kas ir publisko tiesību juridiskās personas kanoniskajās tiesībās, ir juridiskas personas statuss "arī saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem" (angļu versijā- *in civil law, according to the legislation of the Republic of Latvia*). Jau pēc attiecīgā teikuma struktūras ir redzams, ka nupat citētā vārdkopa attiecas uz juridisko personu dibināšanas tiesiskajām sekām, nevis uz to dibināšanas procesu. Baznīca dibina juridisku personu, un tai tiek atzīts juridiskās personas statuss arī "saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem", t.i., ar visām tiesībām, saistībām un pārējiem atribūtiem, kas juridiskajām personām ir paredzēti Latvijas likumos. Šo izpratni pastiprina arī kategoriskā darbības vārda forma "ir" (angliski- *shall enjoy*, burtiski- "bauda [statusu]"). Šī norma, kā redzam, nesatur nekādus nosacījumus. Atgādināšu, ka pats esmu piedalījies līguma projekta izstrādes un saskaņošanas procesā kopš tā pirmsākumiem, un ne reizi šī projekta sagatavošanas gaitā puses nav vēlējušās pakļaut Baznīcas publisko tiesību juridisko personu atzīšanu kaut kādai iepriekšējai procedūrai. Pretējā gadījumā 2.pantā būtu ierakstīts: "pēc Latvijas Republikas likumos noteikto nosacījumu izpildes" vai kaut kā tamlīdzīgi.

[47] Vēl absurdāks bija iestāžu mēģinājums atsaukties uz tā paša 2.panta trešās daļas otro teikumu, kas paredz Baznīcai pienākumu atsevišķos gadījumos paziņot valsts iestādēm par savu juridisko personu dibināšanu, likvidēšanu utt. Tas ir absurds triju iemeslu dēļ:

1) Pirmkārt, no šīs normas Baznīcai rodas tikai **informēšanas**, nevis reģistrācijas pienākums. Nav saprotams, kādēļ, atsaucoties uz šo normu, no Baznīcas tika prasīts "dokuments par reģistrācijas valsts nodevas nomaksu" (*sic!*).

2) Otrkārt, valsts iestāžu informēšana nekur nav noteikta par **priekšnosacījumu** Baznīcas publisko tiesību juridisko personu tiesībsubjektības atzīšanai.

3) Treškārt, valsts iestāžu informēšana notiek "saskaņā ar pastāvošajām Latvijas Republikas likumu normām", ja šādas normas patiešām pastāv. Ja tādu nav, tad valsts iestādēm nav nekāda tiesiska pamata pēc analogijas piemērot Reliģisko organizāciju likuma normas par reliģisko organizāciju **reģistrāciju**, jo šīm normām ir acīmredzami cits mērķis un tās darbojas citā kontekstā.

[48] Tātad loģika un veselais saprāts mums sniedz vienīgo iespējami pareizo veidu, kā interpretēt līguma 2.pantu: ja Baznīca saskaņā ar kanoniskajām tiesībām dibina publisko tiesību juridisko personu, tad tā nekavējoties (t.i., kanoniskās dibināšanas brīdī) un bez jebkādas reģistrācijas iegūst juridiskās personas statusu arī Latvijas valsts tiesībās. Tas pats loģiski attiecas arī uz šādas juridiskās personas likvidāciju, pārveidošanu u.tml. Ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka Baznīcas lēmums "var ietekmēt Katoļu baznīcas esošo stāvokli Latvijas Republikā", tad kompetentā Baznīcas amatpersona par to paziņo valsts iestādēm, taču arī tad šī juridiskā persona ir uzskatāma par radušos tās dibināšanas, nevis valsts iestāžu informēšanas brīdī.⁵¹

[49] Secinājums nav patīkams: šajā gadījumā Latvijas valsts pārvaldes iestādes nolēma patvaļīgi un vienpusēji pakļaut divpusēja starptautiska līguma izpildi kaut kādam iepriekš neparedzētam papildu nosacījumam. Tātad šīs iestādes savu darbinieku nekompetences dēļ bija nostādījušas valsti ļoti neērtā situācijā, pieļaujot acīmredzamu Latvijas starptautisko saistību pārkāpumu. Šādu problēmu risināšanai ir domāta līguma 31.panta pirmā daļa, saskaņā ar kuru abas puses, "savstarpēji vienojoties un izmantojot diplomātiskos saziņas līdzekļus, atrisina jebkuras šaubas vai sarežģījumus, kas var rasties šī līguma iztulkošanā vai piemērošanā". Taču, pamatojoties uz visu iepriekš teikto, man gribētos jautāt: vai patiešām šajā gadījumā ir bijusi reāla "problēma", kuras atrisināšanai būtu jāiedarbina 31.pantā paredzētais mehānisms?

[50] Var tikai apbrīnot Latvijas Katoļu baznīcas pārstāvju pacietību, cenšoties atrisināt šo pārpratumu ar iekšzemes līdzekļiem un neķeroties pie daudz nepatīkamākās diplomātiskā risinājuma procedūras. Beidzot tas arī izdevās. Savā 2004.gada 30.augusta vēstulē Ministru prezidents I.Emsis faktiski atzina esošās situācijas prettiesiskumu, norādot, ka līguma 2.pantā minēto "institūciju reģistrācija [RLP] nav nepieciešama".⁵² Uz šīs vēstules pamata 2004.gada 6.oktobrī Valsts ieņēmumu dienesta ģenerāldirektors pieņēma lēmumu par Žēlsirdības Misionāru kongregācijas klostera reģistrāciju Nodokļu maksātāju reģistrā, tādējādi pieliekot punktu pusotru gadu ilgušajam konfliktam.⁵³

[51] Jāatzīst, ka kopš 2004.gada oktobra tamlīdzīgi sarežģījumi vairs nav radušies un Latvijas valsts pārvaldes iestādes, zemesgrāmatu tiesneši un zvērināti notāri ir bez jebkādam ierunām atzinuši tikko nodibināto Katoļu baznīcas institūciju tiesībsubjektību bez to reģistrācijas RLP. Vispār šajā laikposmā Latvijā tika nodibinātas ap divdesmit Katoļu baznīcas publisko tiesību juridiskās personas, t.sk. arī tik svarīga institūcija kā Latvijas Bīskapu konference, un nevienai no tām nav nācies atkārtot Žēlsirdības Misionāru kongregācijas klostera nepatīkamo pieredzi.

Nobeigums

[52] Kā jau teicu, Latvijas un Svētā Krēsla līgums ir parakstīts pirms pieciem gadiem, un tas ir spēkā nu jau trīs gadus. Atskatoties uz šo laikposmu, var secināt, ka pagaidām tas darbojas pietiekami labi un līdz šim ir pilnībā attaisnojis savu pastāvēšanu. Par spīti sākotnējām kritiķu bažām tas nav nedz radījis spriedzi Latvijas sabiedrībā, nedz licis citu tradicionālo reliģisko konfesiju pārstāvjiem justies diskriminētiem vai apvainotiem. Gluži otrādi- lai pilnībā nodrošinātu reliģisko līdztiesību, valsts pašlaik ved sarunas ar luterāņu, pareizticīgo, vecticībnieku, baptistu, metodistu, septītās dienas adventistu un jūdaistu pārstāvjiem par līdzīgu attiecību nodibināšanu. Tādējādi līgums ar Svēto Krēslu šajā ziņā pat ir kļuvis par savdabīgu vaduguni pārējām konfesijām. No otras puses, jāmin arī nepatīkama pieredze, proti, nupat aprakstītās klostera juridiskās atzīšanas problēma. Protams, pagaidām šī problēma ir bijusi vienīgā, taču tās fakts pats par sevi norāda uz nopietniem robiem atsevišķu valsts iestāžu darbinieku juridiskajā izglītībā, it īpaši starptautisko tiesību jomā. Tomēr ir jācer, ka nākotnē gan Latvijas valsts, gan Svētā Krēsla, gan Latvijas Katoļu baznīcas pārstāvji centīsies rīkoties profesionāli un godprātīgi, lai līgums tiktu piemērots pareizi un atbilstoši tā mērķiem. Domāju, ka no tā iegūs visi.

*Rakstā pausts autora personisks viedoklis, tas nekādā gadījumā nesaista nevienu organizāciju vai institūciju, kurā viņš darbojas. Autors sirsnīgi pateicas Rīgas Metropolijas Romas katoļu kūrijas padomniekam Jurim Zālītim par palīdzību šā raksta tapšanā.

¹ H. Eskriva. Ceļš. Rīga, 2001, 127.lpp.

² Latvijas Vēstnesis. 25.09.2002, Nr.137. Elektroniskā formātā līgums ir atrodams arī <http://www.politika.lv/index.php?id=103463> =lv.

³ Likumu un Noteikumu Krājums, 21.08.1922, Nr.14. Par šo konkordātu skat. arī: Y. de la Brière SJ. Le droit concordataire dans la nouvelle Europe // Recueil des cours de l'Académie de droit international, La Haye, 1938-I, Vol.63, p.387-391.

⁴ R.Balodis. Baznīcu tiesības, Rīga, 2002, 655.-683.lpp.

⁵ Par to īpaši skat.: E.J. Enders. Par līgumu starp Latviju un Svēto Krēslu // Latvijas Vēstnesis, 09.11.2000.

⁶ J.Tervits. Vai Romas katoļi būtu tuvāk Dievam? // Diena, 17.02.1999; A. Šterns. Kādēļ Konkordāts? // Labā Vēsts, 12.2000. - 01.2001; V.Vārsberga un J.Zaķa 1999.gada 17.marta vēstule Nr.JZ-01/71, citēta pēc: R. Balodis, *op.cit.*, 678.lpp.

⁷ D.Īvāns. Slepētais līgums - Latvijas Valdība un Svētais Krēsls paslepšus strādā pie Konkordāta // Jaunā Avīze, 08.02.1999; A. Šules. Par Latvijas Republikas un Svētā Krēsla līgumu // Latvijas Vēstnesis, 05.12.2000.

⁸ Skat., piemēram R. Balodis, *op.cit.*, 656.lpp.: "(...) beidzās 1929. gadā (...) ar Vatikāna valsts jeb Svētā Krēsla izveidošanu". Šāds formulējums ir pilnīgi aplams, jo Svētais Krēsls nav izveidots 1929. gadā - tad jājautā, ar ko tad Latvijas valdība bija noslēgusi konkordātu septiņus gadus pirms tam? Diemžēl arī turpmākajās lappusēs abi jēdzieni regulāri tiek jaukti.

⁹ Saskaņā ar spēkā esošā Kanonisko tiesību kodeksa (KTK) 361.kanonu, jēdziens "Svētais Krēsls" apkopojosi apzīmē gan Pāvestu, gan Romas kūriju, ja vien no konkrētās normas formulējuma neizriet pretējais.

¹⁰ Par Svētā Krēsla starptautiski tiesisko statusu skat. īpaši: J.L. Kunz. The Status of the Holy See in International Law // American Journal of International Law, Vol.46, 1952, pp.308-313. Skat. arī: R.-P.Lucien-Brun. Le Saint-Siège et les institutions internationales // Annuaire français du droit international, 1964, pp.536-552. un C.de Montclos. Le Saint-Siège dans les relations internationales: de l'Etat à la Nation // Mélanges Marcel Merle, Paris, Economica, 1993, pp.237-245.

¹¹ Pats Svētais Krēsls šai konvencijai pievienojās 1977.gada 25.februārī, un attiecībā uz Svēto Krēslu tā stājās spēkā 1980.gada 27.janvārī.

¹² Pats Svētais Krēsls šai konvencijai pievienojās 1964.gada 17.aprīlī, un attiecībā uz Svēto Krēslu tā stājās spēkā tā paša gada 17.maijā.

¹³ Skat. Vatikāna interneta mājaslapu: http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/corpo-diplomatico_index_en.html.

¹⁴ Svētā Krēsla diplomātisko pārstāvju goda dekanāta tiesības ir nostiprinātas iepriekšminētās Vīnes konvencijas 16.panta trešajā daļā: "Šis pants neskar uzņemošajā valstī pieņemto praksi attiecībā uz Svētā Krēsla pārstāvju prioritāti."

¹⁵ Interesanti, ka šīs iestādes oficiālais nosaukums ir tieši Vatikāna (nevis "Svētā Krēsla") Valsts sekretariāts. Pašreizējais valsts sekretārs ir kardināls Andželo Sodano.

¹⁶ A.P. Sereni. *The Italian Conception of International Law*. New York, Columbia University Press, 1943, pp.292-293.

¹⁷ Nguyen Quoc Dinh, P. Daillier, A. Pellet. *Droit international public*, Paris, *L.G.D.J.*, 1994, p.439.

¹⁸ Skat., piemēram: I. Šterns. *Latvijas vēsture, 1180-1290. Krustakari*. Rīga, 2002, 363.-365.lpp.

¹⁹ Turpat. 158.lpp.

²⁰ Taisnības labad jāsaka, ka Pāvesta valsts bija likvidēta laikposmos no 1798. līdz 1800.gadam (Francijas revolūcijas karu rezultātā) un no 1808. līdz 1814. gadam (Napoleona karu dēļ). Taču tas bija vispārējs juku laiks visā Eiropā, kad no kartes uz laiku izzuda vairākas valstis.

²¹ J.L. Kunz, *op.cit.*, pp. 308-309. un R.A. Graham SJ. *Vatican Diplomacy: a Study of Church and State on the International Plane*. Princeton, NY, Princeton University Press: London, Oxford University Press, 1959, p.186.

²² Nguyen Quoc Dinh, P. Daillier, A. Pellet. *loc.cit.*

²³ Šie trīs līgumi ir: (1) **politisks līgums** (ar kuru Svētais Krēsls atzina Romas aneksiju un ar kuru tika izveidota Vatikāna pilsētvalsts); (2) **konkordāts** (ar kuru tika noregulēts Katoļu baznīcas statuss Itālijā) un (3) **nodokļu konvencija**. Šie līgumi tika ratificēti un stājās spēkā tā paša 1929.gada 7.jūnijā. Tie ir apstiprināti arī ar Itālijas Republikas 1947.gada konstitūcijas 7.pantu. 1984.gada 18.februārī iepriekšminētais konkordāts tika aizstāts ar jaunu konkordātu.

²⁴ *States, Territories, and Governments // Digest of International Law*, U.S. Department of State, Washington, DC, 1963, p.588.

²⁵ Laterāna līgumu teksts: http://www.giustizia.it/cassazione/leggi/1810_29.html#IRATTATO.

²⁶ A.P. Sereni, *loc.cit.*

²⁷ Y. de la Brière SJ. *La condition juridique de la Cité du Vatican // Recueil des cours de l'Académie de droit international*, La Haye, 1930-III, Vol. 33, pp.115-165.

²⁸ Pastāv vesela virkne Vatikāna pilsētvalstij kalpojošu iestāžu: šveiciešu gvarde, Vatikāna banka, Vatikāna radio, Vatikāna pasts utt.

²⁹ Jāatzīmē, ka praktisku iemeslu dēļ tieši Vatikāns (un nevis Svētais Krēsls) kļuva piemēram, par Starptautiskās pasta savienības locekli.

³⁰ A.P.Sereni šo attiecību modeli raksturo kā "reālu ūniju", norādot, ka Svētajam Krēslam pieder "patrimoniāla suverenitāte" pār Vatikānu. Manuprāt, tā ir lieliska šo abu tiesību subjektu attiecību definīcija. Skat.: A.P. Sereni, *loc.cit.*

³¹ Skat., piemēram, Y. de la Brière SJ. Le droit concordataire dans la nouvelle Europe, *op.cit.*, p.371.

³² *Eesti Vabariigi ja Püha Tooli vaheline kokkulepe katoliku kiriku õigusliku staatuse kohta Eesti Vabariigis // Riigi Teataja II, 1999, 7, 47.* Šis līgums tika noslēgts diplomātisko notu apmaiņas ceļā.

³³ R. Balodis, *op.cit.* 666.lpp.

³⁴ Turpat. 667.lpp.

³⁵ E.J. Enders, *loc.cit.*

³⁶ E. van Bogaert. Le sens de la clause *rebus sic stantibus* dans le droit des gens actuel // *Revue générale de droit international public*. 1966, p.49; O. Lissitzyn. *Treaties and Changed Circumstances // American Journal of International Law*, 1967, p.895.

³⁷ Augstākās Padomes 1993.gada 6.aprīļa lēmums "Par pievienošanos 1969.gada 23.maija Vīnes konvencijai par starptautisko līgumu tiesībām // Ziņotājs. 14.-15.04.1993.

³⁸ Lietā "Vācijas Federatīvā Republika pret Islandi" (jurisdikcija zvejnecības jomā), Starptautiskā tiesa noteica, ka Vīnes konvencijas 62.pants ir interpretējams strikti: lai varētu atsaukties uz *rebus sic stantibus* principu, izmaiņām patiešām būtiski jāietekmē līguma izpilde. Skat.: Starptautiskās tiesas 1973.gada 2.februāra lēmumu // *Recueil 1973*, p. 63, § 36.

³⁹ R. Balodis, *op.cit.* 667.lpp.

⁴⁰ 1994.gada 13.janvāra likuma "Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem" 13.pants: "Ja starptautiskajā līgumā, kuru Saeima ir apstiprinājusi, paredzēti citādi noteikumi nekā Latvijas Republikas likumdošanas aktos, tiek piemēroti starptautiskā līguma noteikumi.". Skat.: Latvijas Vēstnesis, 26.01.1994, Nr.11.

⁴¹ Pašreizējais Kanonisko tiesību kodekss ir apstiprināts ar 1983.gada 25.janvāra apustulisko konstitūciju *Sacrae disciplinae leges*, aizvietojojt iepriekšējo, 1917.gadā pieņemto t.s. Pija-Benedikta kodeksu.

⁴² Vatikāna Valsts sekretariāta 1998.gada 13.februāra skaidrojošā vēstule Nr.149/98 Latvijas Republikas Tieslietu ministrijai.

⁴³ 1995.gada 7.septembra Reliģisko organizāciju likums // Latvijas Vēstnesis, 26.09.1995., Nr.146.

⁴⁴ Žēlsirdības Misionāru kongregācija ir plašāk pazīstama kā "Kalkutas māsas" vai "Mātes Terēzes ordenis". Kopš 1965.gada tai ir pontifikālo tiesību kongregācijas (*congregatio iuris pontificii*) statuss.

⁴⁵ Šis konflikts īstenībā bija vēl delikātāks, jo šajā konkrētajā gadījumā bija strīds par minētā klostera mūķenes tiesībām fotografēties pasei ar sava ordeņa tērpa galvassegu. Taču tā jau ir atsevišķa problēma, kas ar Latvijas un Svētā Krēsla līgumu ir saistīta tikai netieši, tādēļ to šajā rakstā neaplūkošu.

⁴⁶ Tieslietu ministrijas 2003.gada 17.aprīļa un 2003.gada 20.maija vēstules; abas ir adresētas Rīgas Metropolijas kūrījai.

⁴⁷ VID Rīgas reģionālās iestādes Latgales priekšpilsētas nodaļas vadnājas 2003.gada 17.decembra lēmums Nr.7.3/48859.

⁴⁸ VID Rīgas reģionālās iestādes direktora vietnieces 2004.gada 12.janvāra vēstule Nr.5/1307 un VID ģenerāldirektora 2004.gada 10.marta lēmums Nr.3.1/6278.

⁴⁹ R. Balodis, *op.cit.*, 673.-674.lpp. Diemžēl tā nav vienīgā šajā grāmatā atrodamā neprecizitāte attiecībā uz Latvijas un Svētā Krēsla līgumu. Piemēram, tajā pašā 674.lpp. ir teikts, ka "pirms paziņojuma publiskošanas par bīskapa iecelšanu Svētais Krēsls neformāli un konfidenciāli informē Latvijas Republikas, prezidentu (5. pants)". Bet līguma 5.pantā ir ļoti skaidri norādīts, ka šis pienākums attiecas tikai uz *diecēzes* bīskapa (nevis jebkura bīskapa) iecelšanu.

⁵⁰ Nguyen Quoc Dinh, P. Daillier, A. Pellet, *op.cit.*, p. 255. Skat. arī: J. Soureyrol. L'interprétation internationale et la consideration de l'intention des parties // *Journal du Droit international*, 1958, pp.686-759.

⁵¹ Šeit vēl jāpiebilst, ka jaunā, Latvijas un Svētā Krēsla līgumā paredzētā kārtība ir piemērojama arī tām Katoļu baznīcas publisko tiesību juridiskajām personām, kas saskaņā ar Reliģisko organizāciju likumu bija jau pirms tam reģistrētas RLP. Tas ir saprotams, jo: (1) līgums ne tikai ir hierarhiski augstāks par Reliģisko organizāciju likumu, bet tas turklāt vēl ir arī laika ziņā jaunāks (*lex posterior*), un (2) būtu absurdi, neloģiski un pretēji līguma garam, ja Latvijā paralēli darbotos divu veidu - "vecā" un "jaunā" režīma Katoļu baznīcas iestādes.

⁵² Ministru prezidenta 2004.gada 30.augusta vēstule Nr.18/R-1608-jur.

⁵³ Valsts ieņēmumu dienesta ģenerāldirektora 2004.gada 6.oktobra lēmums Nr.3.1/26745.

Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra
galvenajam valsts notāram
profesoram Ringoldam Balodim
Pērses iela 2, Rīga LV-1011, Latvija
Nosūtīts: Ringolds.Balodis@ur.gov.lv

Mārtiņa Paparinska
The Queen's College
Oxford OX1 4AW, United Kingdom

Oksfordā, 2009.gada 3.martā

**ATZINUMS PAR LATVIJAS REPUBLIKAS UN SVĒTĀ KRĒSLA LĪGUMA
PIEMĒROŠANU**

Godājamais profesors Balodi,

[1] Atsaucoties uz Jūsu 2009.gada 25. un 27.februāra e-pastiem, esmu sagatavojis atzinumu Uzņēmumu reģistra ('UR') konsultatīvajai padomei par Latvijas Republikas un Svētā Krēsla līguma ('Līguma') 2.panta otrās un trešās daļas interpretāciju. Pateicos par izrādīto cieņu, uzaicinot mani kā nozares ekspertu izteikties šajā jautājumā. Šī atzinuma sagatavošanas procesā esmu iepazinies ar Tieslietu ministrijas valsts sekretāra 2009.gada 20.februāra UR adresēto vēstuli Nr. 1-14.9/796 un Jura Rudevska rakstu 'Latvija un Svētā Krēsla līgums: iedomātās bažas un realitāte', kas ir publicēts 'Jurista vārda' 2006.gada 24.janvāra numurā. Es neesmu iepazīstināts ne ar Līguma sagatavošanas materiāliem, ne ar Latvijas praksi Līguma piemērošanā. Es pateicos Ievai Kalniņai par palīdzību ar Svētā Krēsla starptautisko līgumu itāļu valodas tekstiem, tomēr šajā atzinumā tiek pausts tikai un vienīgi mans viedoklis.

[2] Atzinums sastāv no četrām daļām. Pirmajā daļā tiks dots īss lietas faktisko apstākļu kopsavilkums. Otrajā atzinuma daļā tiks īsi atgādinātas interpretācijā piemērojamās tiesību normas. Trešajā atzinuma daļā Līgums tiks interpretēts

atbilstoši Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām ('Vīnes konvencijas') 31. un 33.pantiem. Ceturtajā atzinuma daļā Līgums tiks interpretēts atbilstoši Vīnes konvencijas 32.pantam.

[3] Atzinumā tiks izdarīti šādi trīs secinājumi:

- Pirmkārt, ņemot vērā pretrunas starp vienādi autentiskajiem angļu un latviešu valodas Līguma tekstiem, atbilstoši Līguma 33.pantam un Vīnes konvencijas 33.panta pirmajai daļai interpretācijā ir jāpiemēro tikai angļu valodas teksts.
- Otrkārt, Līguma interpretācija atbilstoši Vīnes konvencijas 31.pantam nenoved pie skaidriem rezultātiem. Lietoto vārdu parastā nozīme to kontekstā vairāk atbilst prasībai pēc reģistrācijas, īpaši ņemot vērā vārdkopu 'in accordance with' un 'according to' lietojumu Līguma tekstā, kā arī sistēmisko interpretāciju 2.panta trešās daļas kontekstā.
- Treškārt, Līguma interpretācija atbilstoši Vīnes Konvencijas 32.pantam nenoved pie skaidriem rezultātiem. Svētā Krēsla iepriekšējā prakse attiecībā uz līdzīgām normām citos starptautiskos līgumos parāda nacionālo reģistrēšanas procedūru akceptu, un šajā gaismā 2.panta otro daļu var lasīt kā līdzīgu pieeju atainojošu, lai gan atspoguļotu neveiksmīgā formulējumā.

1. LIETAS FAKTISKIE APSTĀKĻI

[4] Strīds pastāv par Līguma 2.panta otrās daļas interpretāciju, kas paredz, ka:

Katoļu baznīcas institūcijām Latvijas Republikā, kurām saskaņā ar kanoniskajām tiesībām ir publisko tiesību juridiskās personas statuss, ir juridiskās personas statuss arī saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem.

No vienas puses, šo normu var interpretēt kā tādu, kas *ipso jure* attiecina uz katoļu baznīcas institūcijām, kam ir juridiskās personas statuss saskaņā ar kanoniskajām tiesībām, juridiskās personas statusu Latvijas tiesībām (bez

Latvijas tiesībās paredzēto reģistrācijas u.c. procedūru izpildes). No otras puses, šo normu var interpretēt kā tādu, kas šādām juridiskajām personām dod tiesību iegūt juridiskās personu statusu saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem (ar Latvijas tiesībās paredzēto reģistrācijas u.c. prasību izpildi).

2. PIEMĒROJAMĀS TIESĪBU NORMAS

[5] Atbilstoši Vīnes konvencijas 4.pantam, 'Konvencija tiek piemērota tikai attiecībā uz tiem līgumiem, kuri ir noslēgti starp valstīm pēc tam, kad šī Konvencija stājas spēkā šajās valstīs'. Svētais Krēsls ir Vīnes konvencijas dalībvalsts no 1977.gada 25.februāra. Latvija ir Vīnes konvencijas dalībvalsts no 1993.gada 4.maija.¹ Līgums tika parakstīts 2000.gada 8.novembrī un stājas spēkā 2002.gada 25.oktobrī.² Ņemot vērā šos apstākļus, Līguma interpretācijā ir piemērojama Vīnes konvencija, un it īpaši tās 31.-33.panti.³

3. LĪGUMA 2.PANTA OTRĀS DAĻAS INTERPRETĀCIJA ATBILSTOŠI VĪNES KONVENCIJAS 31. UN 33.PANTIEM

[6] Līguma 2.panta otrās daļas teksts latviešu valodā paredz, ka:

Katoļu baznīcas institūcijām Latvijas Republikā, kurām saskaņā ar kanoniskajām tiesībām ir publisko tiesību juridiskās personas statuss, ir juridiskās personas statuss arī saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem.

Līguma 2.panta otrās daļas teksts angļu valodā paredz, ka:

¹ <<http://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?&src=TREATY&id=468&chapter=23&Tpm=mtdsg3&lang=en>> (aplūkots 01.03.2009).

² Agreement between the Republic of Latvia and the Holy See, 8 November 2000, 2266 UNTS 381 (entered into force 25 October 2002).

³ R Gardiner, *Treaty Interpretation* (OUP, Oxford 2008); A Aust, *Modern Treaty Law and Practice* (2nd edn, CUP, Cambridge 2007); J-M Sorel, 'Article 31 - Convention de 1969' in O Corten and P Klein (eds), *Les conventions de Vienne sur le droit des traités: commentaires article par article* (Bruylant, Bruxelles 2006); P Reuter, *Introduction au droit des traités* (3e edn, PUF, Paris 1995) 94-97; I Sinclair, *The Vienna Convention on the Law of Treaties* (2nd edn, Manchester University Press, Manchester 1984) 98-99; cf. M Paporinskis, 'Piezīmes par vides tiesībām' (2006) Jurista vārds, 07.11.2006, Nr. 44, M. Paporinskis, 'Ārvalstu vēstniecību imunitāte darba strīdu jautājumos' (2005) Jurista vārds, 08.11.2005, Nr. 42.

The institutions of the Catholic Church in the Republic of Latvia, which in accordance with Canon Law have the status of public juridical persons, shall also enjoy juridical personality in civil law, according to the legislation of the Republic of Latvia.

Juris Rudevskis ir norādījis, ka:

Saskaņā ar [šo normu] tiesību subjektiem, kas ir publisko tiesību juridiskās personas kanoniskajās tiesībās, ir juridiskas personas statuss "arī saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem" (angļu versijā- *in civil law, according to the legislation of the Republic of Latvia*). Jau pēc attiecīgā teikuma struktūras ir redzams, ka nupat citētā vārdkopa attiecas uz juridisko personu dibināšanas **tiesiskajām sekām**, nevis uz to dibināšanas **procesu**. Baznīca dibina juridisku personu, un tai tiek atzīts juridiskās personas statuss arī "saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem", t.i., ar visām tiesībām, saistībām un pārējiem atribūtiem, kas juridiskajām personām ir paredzēti Latvijas likumos. Šo izpratni pastiprina arī kategoriskā darbības vārda forma "ir" (angliski- *shall enjoy*, burtiski- "bauda [statusu]"). Šī norma, kā redzam, nesatur nekādus nosacījumus.

Piedāvātajam Līguma iztulkojumam var izvirzīt vairākus iebildumus.

[7] *Pirmkārt*, nav acīmredzami, ka šīs normas interpretācijā ir vispār iespējams ņemt vērā Līguma latvisko tekstu. Līguma 33.pants paredz, ka, lai gan teksti angļu un latviešu valodā ir līdzīgi autentiski, '[a]tšķirīgas iztulkošanas gadījumā noteicošais ir teksts angļu valodā.' Šķiet, ka Līguma 2. panta otrās daļas latviešu un angļu teksts atšķiras pietiekami būtiski, lai būtu iespējams piemērot šo normu un ņemt vērā tikai tekstu angļu valodā. Piemēram, Juris Rudevskis īpaši atzīmē teikuma struktūru, kura runā par noteiktu darbību tiesiskajām sekām 'arī saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem'. Var piekrist, ka latviešu valodas teksta struktūra tiešām ir labvēlīgāka automātiskas personības piešķiršanas interpretācijai. Tajā pašā laikā, angļu valodas tekstā vārds 'arī' ('also') atrodas citā teikuma daļā, būtiski mainot no teikuma struktūras izrietošo jēgu: 'institutions ... shall *also* enjoy juridical personality in civil law, [arī] according to the legislation of the Republic of Latvia.' Ja latviešu teksts paredz juridisko personību *arī* saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem (labvēlīgi automātiskās personības pieejai), tad angļu teksts paredz *arī* juridisko personību saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem (labākā gadījumā neitrāla pozīcija). Lai gan atšķirība ir šķietami

neliela, tā ir no juridiskā viedokļa pietiekami būtiska, lai atteiktos no latviešu teksta izmantošanas interpretācijā un liktu uzdot jautājumu par Jura Rudevska latviešu teksta interpretācijā izdarīto pārliecinošo argumentu noderīgumu Līguma interpretācijā.

[7] *Otrkārt*, Līguma 2.panta otrās daļas iztulkošana saskaņā ar Vīnes konvencijas 31.panta pirmajā daļā paredzēto 'parasto nozīmi' nenoved pie viennozīmīgiem secinājumiem. Šī norma neparedz ne nepārprotamu prasību pēc reģistrācijas, ne nepārprotamu prasību pēc kanonisko tiesību juridiskās personības automātiskas atzīšanas. 2.panta otrā daļa paredz, ka 'institutions ... shall also enjoy juridical personality in civil law, according to the legislation of the Republic of Latvia'. Kā jau iepriekš norādīts, angļu valodas tekstā 'also' neparedz automātisku juridiskās personas attiecināšanu, bet tikai atzīmē, ka uz kanonisko tiesību juridiskajām personām attiecas arī cits regulējums, kas ir tālāk definēts teikuma nobeigumā. Vārdkopā centrālie vārdi ir 'enjoy' un 'according to'. *Oxford English Dictionary*, ko starptautiskās tiesas parasti izmanto vārdu parastās nozīmes identificēšanai, šajā lietā vispiemērotāko 'enjoy' nozīmi skaidro kā '[t]o have the use or benefit of, have for one's lot (something which ... is of the nature of an advantage)', un 'according to' kā 'consistent with'.⁴ Vārdu parastā nozīme nedod atbildi uz jautājumu par reģistrācijas raksturu: no vienas puses, 'enjoy' vairāk atbilst no noteikta statusa izrietošo tiesību tūlītējai izmantošanai; no otras puses, 'according to' vairāk atbilst noteiktu kritēriju izpildei atbilstoši nacionālajām tiesībām.

[8] *Treškārt*, Līguma 2.panta otrās daļas iztulkošana saskaņā ar Vīnes konvencijas 31.panta pirmajā un otrajā daļā paredzētajiem 'līguma noteikumiem kopumā' un preambulu nav viennozīmīga. Daži argumenti ir labvēlīgāki automātiskas personības tiesībām. Vārds 'enjoy' ir lietots vēl vienu reizi Līguma 19.panta otrajā daļā, attiecībā uz katoļu skolu skolotāju, skolnieku un vecāku tiesībām, un šajā kontekstā tas atbilst automātisku tiesību esamībai. Preambulā puses ir norādījušas uz mērķi 'noteikt katoļu baznīcas tiesisko statusu'. Var pieņemt, ka tiesiskā statusa noteikšanai

⁴ <<http://dictionary.oed.com/>> (aplūkots 01.03.2009).

atbilstošāka būtu tāda interpretācija, kas juridiskā statusa regulējumu aprobežotu ar paša līguma tekstu un neprasītu papildus procedūru veikšanu.

[9] Citi argumenti ir labvēlīgāki prasībai pēc reģistrācijas atbilstoši nacionālo tiesību procedūrai. Vārdkopa 'according to' ir lietota vairākas reizes, un lielākajā daļā gadījumu tā apzīmē noteiktas procedūras izpildi (piemēram, konstitucionālo ratifikācijas procedūru izpildi Līguma 33.pantā).⁵ Jēdzieniski līdzīgā vārdkopa 'in accordance with' ir arī lietota vairākas reizes, galvenokārt lai apzīmētu noteiktu procedūru izpildi (piemēram, 22.panta otrā daļa runā par Rīgas Garīgā semināra statusa iegūšanu atbilstoši Latvijas likumiem, acīmredzami runājot par procedūras izpildi, nevis automātiskumu).⁶ Īpaši

⁵ 'With respect to the laws of the Republic of Latvia and in view of its legitimate pastoral undertakings, to the Catholic Church shall be guaranteed ... (b) freedom of association of the faithful, in order to promote social, cultural or educational initiatives inspired by the principles of the Christian faith, the social doctrine of the Catholic Church and *according to* the principles of ecumenism', Agreement between the Republic of Latvia and the Holy See, 8 November 2000, 2266 UNTS 381 (entered into force 25 October 2002), Article 9(b); 'The Holy See shall establish within the Catholic Church in the Republic of Latvia a Military Ordinariate which, *according to* a special memorandum of understanding between the Ministry of Defence and the Bishops' Conference of Latvia, shall offer religious assistance to the Catholics within the National Armed Forces of the Republic of Latvia', *ibid.*, Article 23(1); 'This Military Ordinariate, which is, *according to* the Apostolic Constitution "Spiritualis militum curae", canonically equivalent to a diocese, will be headed by a Bishop Military Ordinary', *ibid.*, Article 23(2); '*According to* canonical norms, those falling under the jurisdiction of the Military Ordinariate are the following ...', *ibid.*, Article 27; 'The present Agreement is subject to ratification *according to* the proper constitutional and procedural norms of the Republic of Latvia and the Holy See, and shall enter into force on the date of the exchange of the instruments of ratification', *ibid.*, Article 33.

⁶ 'The institutions of the Catholic Church in the Republic of Latvia, which *in accordance with* Canon Law have the status of public juridical persons', Agreement between the Republic of Latvia and the Holy See, 8 November 2000, 2266 UNTS 381 (entered into force 25 October 2002), Article 2(2); 'The competent ecclesiastical authority may — *in accordance with* the pertinent canonical norms — establish, modify, recognize and suppress ecclesiastical juridical public persons. In the case that such changes should affect the existing situation of the Catholic Church in the Republic of Latvia, they shall be communicated to the competent civil authorities, *in accordance with* the existing legislation of the Republic of Latvia', *ibid.*, Article 2(3); 'With respect to the laws of the Republic of Latvia and in view of its legitimate pastoral undertakings, to the Catholic Church shall be guaranteed ... (a) freedom of access to the media and freedom of speech, including the establishment of its own means of social communication and access to those of the State, *in accordance with* the legislation of the Republic of Latvia', *ibid.*, Article 9(a); 'The Republic of Latvia guarantees to the Catholic Church the restoration of unlawfully alienated property, *in accordance with* the legislation of the Republic of Latvia ...', *ibid.*, Article 10; 'Catholic Schools are entitled to financial support, *in accordance with* the laws of the Republic of Latvia', *ibid.*, Article 19; 'Recognition of the Major Seminary of Riga, as an institution of higher education will be granted by the State *in accordance with* the law', *ibid.*, Article 20(2); '*In accordance with* the law, the State will share with the Catholic Church in meeting the cost of cultural and artistic heritage of the Catholic Church', *ibid.*, Article 22(2); 'Chaplains and their assistants, subject to the canonical authority of the Military Ordinary, shall exercise their pastoral service *in accordance with* the regulations', *ibid.*, Article 28(1); 'The Ministry of Defence will provide material assistance to the personnel of the Military Ordinariate, *in accordance with* the legislation', *ibid.*, Article 29(1); '*In accordance with* the

pārliecinošs šķiet apstākļi, ka šādā nozīmē 'in accordance with' ir lietota pašā 2.panta otrajā daļā (attiecībā uz kanonisko tiesību juridisko personu pastāvēšanas noteikšanu) un 2.panta trešajā daļā (attiecībā uz kanonisko tiesību juridisko personu izmaiņām un ziņošanas procedūru Latvijas iestādēm).

[10] Līguma 2.panta otro daļu ir iespējams sistēmiski interpretēt 2.panta trešās daļas gaismā. Šķiet, ka Līguma puses ir centušās izveidot apzināti paralēlu normatīvu struktūru - otrajā daļā attiecībā uz juridisko personu izveidošanu, trešajā daļā attiecībā uz juridisko personu izmaiņām - abās daļās paredzot šo procesu nostiprinātību kanonisko un nacionālo tiesību jomā. Ņemot vērā strukturālo paralēlismu, tā kā juridisko personu izmaiņu nostiprināšana nacionālajās tiesībās prasa noteiktu nacionālo tiesību procesu izpildi, būtu pieļaujams *mutatis mutandis* arguments attiecībā uz juridiskās personas radīšanu izveidošanu. Varētu uzskatīt, ka 2.panta trešā daļa pat pieļautu *a fortiori* argumentu: tā kā Līgums paredz noteiktu nacionālo procedūru izpildi attiecībā uz mazāk būtisko juridisko personu izmaiņu, vēl jo vairāk nacionālo procedūru izpilde būtu attiecināma uz juridisko personu radīšanu. Citiem vārdiem sakot, šķiet nesaprotama juridiskā konstrukcija, kurā Latvija prasa no kanonisko tiesību juridiskajām personām ziņot par izmaiņām savā statusā, ja tām nav nekādā veidā jāziņo vai jāreģistrē sava izveidošana.

[11] *Ceturtkārt*, Līguma 2.panta otrās daļas iztulkošana saskaņā ar Vīnes konvencijas 31.panta trešo daļu nenoved pie skaidra rezultāta. Šķiet skaidrs, ka starp Līguma pusēm nepastāv vienošanās par Līguma interpretāciju Vīnes konvencijas 31.panta trešās daļas (a) punkta nozīmē. Šķiet līdzīgi skaidrs, ka pušu prakse Līguma 2.panta otrās daļas piemērošanā nav bijusi tik konsekventa un viennozīmīga, lai būtu iespējams to izmantot Vīnes konvencijas 31.panta trešās daļas (b) punkta nozīmē. Situācija ir neskaidrāka attiecībā uz Vīnes konvencijas 31.panta trešās daļas (c) punktā izdarīto atsauci uz starptautisko tiesību normām, kas piemērojamas attiecībā uz līguma

laws of the Republic of Latvia and the norms of Canon Law, the competent authority shall guarantee to prisoners the right to appropriate religious assistance', *ibid.*, Article 30(2).

dalībniekiem, un iespēju ņemt vērā 1922.gada Svētā Krēsla un Latvijas Republikas konkordāta ('Konkordāts') normas.⁷ Starptautiskā tiesa *Lietā par dažiem jautājumiem krimināltiesiskās sadarbības jomā* atzina, ka 1986.gada Francijas-Džibutijas līguma interpretācijā ir iespējams ņemt vērā 1977.gada Francijas-Džibutijas līguma normas Vīnes konvencijas 31.panta trešās daļas (c) punkta izpratnē.⁸ Tajā pašā laikā, no Līguma preambulas pirmās atsauces izriet pušu vēlme aizstāt Konkordātu ar Līgumu, tādēļ ir apšaubāmi, vai visdrīzāk spēku zaudējušais Konkordāts būtu uzskatāms par 'piemērojamu' Vīnes konvencijas izpratnē.

[12] Apkopojot iepriekšējo analīzi, var secināt, ka Vīnes konvencijas 31.pantā paredzētās interpretācijas metodes nenoved pie viennozīmīga rezultāta. Līguma 2.panta otrajā daļā ietvertās normas tekstuālais atspoguļojums ir diezgan neveiksmīgs, tieši neregulējot acīmredzami centrālo tiesisko jautājumu (ne ar tiešu prasību pēc reģistrācijas, ne ar tiešu automātiskas juridiskas personas piešķirumu). Līguma 2.panta otrās daļas interpretācija atbilstoši vārdu 'parastajai nozīmei' pastiprina viedokli par normatīvo neskaidrību, un arī sistēmiskā interpretācija nedod viennozīmīgu atbildi, lai gan vairāk esot labvēlīga prasībai pēc reģistrācijas. Arī Vīnes konvencijas 31.panta trešās daļas piemērošana nedod pārliecinošu atbildi. Ņemot vērā normas tekstuālo neskaidrību, būtu pieļaujams secināt, ka šī ir situācija, kurā ir iespējams piemērot Vīnes konvencijas 32.panta kritēriju, ka 'iztulkošana saskaņā ar 31.pantu ... piešķir nozīmei divdomību vai neskaidrību', un tādēļ drīkst 'izmantot papildu iztulkošanas paņēmienus, t. sk. līguma sagatavošanas materiālus un līguma noslēgšanas apstākļus, lai apstiprinātu nozīmi, kas izriet no 31.panta piemērošanas, vai lai noteiktu nozīmi'.

⁷ Concordat between the Holy See and the Latvian Government, 30 May 1922, (1923) LNTS 366 (entered into force 3 November 1922).

⁸ *Case Concerning Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters (Djibouti v. France)* (Judgment) [2007] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/136/14550.pdf>> (aplūkots 01.03.2009) [112]-[114].

4. LĪGUMA 2.PANTA OTRĀS DAĻAS INTERPRETĀCIJA ATBILSTOŠI VĪNES KONVENCIJAS 32.PANTIEM

[13] Vīnes konvencijas pieeja līgumu interpretācijai nošķir iztulkošanas vispārējo normu 31.pantā un papildus iztulkošanas līdzekļus 32.pantā. Principā iztulkošanai ir jāaprobežojas ar 31.pantā noteikto līdzekļu izvērtēšanu, un tikai šauri noteiktu mērķu vārda (nozīmes apstiprināšana vai noteikšana) ir iespējams piemērot 32.pantā paredzētos papildus iztulkošanas līdzekļus, turklāt attiecībā uz noteikšanu tikai tad, kad 31.panta nozīme ir neskaidra vai absurda.⁹ Konkrētajā lietā būtu teorētiski iespējams balstīties uz trīs papildus iztulkošanas līdzekļiem.

[14] *Pirmkārt*, nešķiet, ka līguma jēgu var skaidrot līguma sagatavošanas materiāli. *Pirmkārt*, autoram nav bijusi iespēja iepazīties ar līguma sagatavošanas materiāliem attiecībā uz 2.panta otrās daļas tapšanu. *Otrkārt*, šķiet iespējams, ka šādi materiāli vispār nepastāv, jo no līguma sagatavošanas procesā iesaistītā Jura Rudevskas publikācijas šķietami izriet, ka reģistrācijas jautājums pat netika izvērtēts. *Treškārt*, paša Jura Rudevskas tēze par to, ka šāda jautājuma izvērtēšanas gadījumā būtu izvēlēts noteikts tiesisks regulējums, nav pieļaujama par interpretācijas avotu: sarunu vedēju *ex post facto* hipotēzes par to, 'kas būtu, ja būtu', nevar ietekmēt reāli pastāvošā regulējuma interpretāciju. *Ceturtkārt*, nav acīmredzami, ka Jura Rudevskas secinājums būtu empīriski pamatots. Relatīvi neilgi pirms Līguma noslēgšanas Svētais Krēsls 1998.gadā noslēdza divus līgumus par līdzīgiem jautājumiem ar Igauniju un Kazahstānu, kur salīdzināmās normās atsauce uz jaunradīto kanonisko tiesību juridisko personu reģistrāciju tika iekļauta

⁹ Atstājot gandrīz neatbildamu klasisko jautājumu par to, kādai būtu jābūt interpretētājas rīcībai situācijā, kad, vēloties apstiprināt 31.panta interpretācijā izdarīto secinājumu, viņa vērstos pie papildus iztulkošanas līdzekļiem, kas nevis apstiprinātu, bet būtu pretrunā izdarītajiem secinājumiem, S Schwebel, 'May Preparatory Work be Used to Correct Rather than Confirm the „Clear” Meaning of a Treaty Provision?' in J Makarczyk (ed), *Theory of International Law at the Threshold of the 21st Century, Essays in Honour of Krzysztof Skubiszewski* (Kluwer Law International, the Hague, 1996); M Mendelson, 'Comment on "May Preparatory Work be Used to Correct Rather than Confirm the „Clear” Meaning of a Treaty Provision?"' (2005) 2 (5) *Transnational Dispute Management*. Šī teorētiskā problēma neparādās konkrētajā lietā, jo 32.pants tiek piemērots nevis uz 'skaidra viedokļa apstiprināšanas', bet uz 'neskaidra viedokļa noskaidrošanas' normas pamata.

expressis verbis.¹⁰ Tādēļ būtu nepamatoti uzskatīt, ka pati ideja par kanonisko tiesību juridisko personu reģistrāciju nacionālajās tiesībās Svētajam Krēslam būtu bijusi principiāli nepieņemama un prezumatīvi noraidāma un izslēdzama.

[15] *Otrkārt*, lai gan iepriekš tika secināts, ka Konkordātu nav iespējams piemērot Vīnes konvencijas 31.panta trešās daļas (c) punkta izpratnē, nav iespējams izslēgt, ka to būtu iespējams piemērot 32.panta izpratnē kā 'līguma noslēgšanas apstākļus' vai kā kādu no 32.pantā tieši neuzskaitītajiem interpretācijas papildus materiāliem. Lai gan Konkordāta attiecīgās normas visdrīzāk zaudē spēku ar Līguma stāšanos spēkā, daļa no tām kādreiz tomēr regulēja tiesiskās attiecības starp pusēm un attiecīgi varētu būt daļa no Līguma noslēgšanas apstākļiem. Konkordāts 1.pantā autentiskajā franču valodas tekstā paredzēja vispārējo principu, ka 'la personnalité juridique avec tous les droits, que le Code civil de Lettonie reconnaît aux autres personnes civiles, lui [la religion catholique] sera reconnue',¹¹ bet neietvēra vispārēju regulējumu attiecībā uz baznīcas institūcijām. Atsevišķas Konkordāta normas paredz Svētā Krēsla tiesības dibināt noteiktas institūcijas (arhibīskapiju un bīskapiju 2.pantā, diocēzi 6.pantā), tomēr šīs tiesības ir realizējamas ar Latvijas piekrišanu, un ir lasāmas kontekstā ar no mūsdienu perspektīvas diezgan savdabīgām prasībām (piemēram, 4.pantā paredzēto pienākumu konsultēties par arhibīskapa amata kandidātu politisko pieņemamību). Ņemot vērā šīs ierobežojošās prasības, ir grūti lasīt Konkordātu kā vispārēji atzīstot baznīcas institūciju personību nacionālajās tiesībās. Nav skaidrs, kāds secinājums būtu izdarāms par Līguma interpretāciju no Konkordāta

¹⁰ Agreement between the Republic of Estonia and the Holy See on juridical status of the Catholic Church in Estonia, 23 December 1998, 2062 UNTS 387 (entered into force 12 March 1999), Article 2; Agreement between the Holy See and the Republic of Kazakhstan on mutual relations, <http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/1998/documents/rc_seg-st_19980924_sede-ap-kazakistan_en.html> (aplūkots 01.03.2009), Article 3.

¹¹ Latvijas un Svētā Krēsla līgumu dažādo valodu tekstu neatbilstība ir prakse ar ilglaicīgu tradīciju. Nāciju Līgas Sekretariāta veiktajā tulkojumā uz angļu valodu attiecīgā 1.panta daļa paredz, ka 'the Church shall be recognised as a corporate body possessing all rights which the Latvian Civil Code accords to other corporate bodies', lai gan autentiskajā franču valodas tekstā katoļu baznīca nav vispār pieminēta, un juridiskā personība Latvijas civiltiesībās tiek attiecināta uz katoļu reliģiju. Protams, kvalitatīvā atšķirība starp Konkordātu un Līgumu ir tā, ka Līgumam latviešu un angļu valodas teksti ir vienādi autentiski (un angļu valodas teksts piemērojams pretrunu gadījumā), kamēr Konkordāta autentiskais teksts pastāv tikai vienā – franču – valodā, un Sekretariāta veiktais tulkojums angļu valodā ir bez tiešas nozīmes līguma interpretācijā.

perspektīvas: no vienas puses, Līguma puses preambulā tieši norāda uz apstākļu maiņu, kas pieprasa jaunu tiesisku regulējumu (ko varētu lasīt kā atteikšanos no vecās, ierobežojošās pieejas); no otras puses, Līguma puses *expressis verbis* neparedz juridiskās personas automātiskumu (ko būtu saprātīgi sagaidīt, ja atteikšanās no novecojušā regulējuma attiektos uz šo jautājumu).

[16] *Treškārt*, būtu iespējams izvērtēt iepriekšējo Svētā Krēsla praksi attiecībā uz līdzīgām normām līdzīgos līgumos.¹² Iepriekšējos un tieši nesaistītos līgumos iekļauto normu nozīme līgumu interpretācijā ir teorētiski neviennozīmīgs jautājums, tomēr juridiskajā literatūrā tiek atzīta iespējamība tos izmantot kā papildus iztulkošanas līdzekļus attiecīgās puses gribas noskaidrošanai.¹³ Regulējums attiecībā uz kanonisko tiesību juridisko personu personību nacionālajās tiesībās ir iekļauts vairākos Svētā Krēsla noslēgtajos līgumos, *inter alia* 1998.gada Līguma starp Igaunijas Republiku un Svēto Krēslu par katoļu baznīcas juridisko statusu Igaunijā 2.pantā,¹⁴ 1998.gada Līguma starp Svētā Krēsla un Kazahstānas Republikas savstarpējām attiecībām 3. un 4.pantā,¹⁵ 1993.gada Pamatlīguma starp Svēto Krēslu un

¹² Tālākajā analizē tiek izvērtēti United Nations Treaty Series un Vatikāna mājas lapā, <http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/index_it.htm> (aplūkots 01.03.2009) pieejamie konordāti.

¹³ HWA Thirlway, 'The Law and Procedure of the International Court of Justice 1960-1989. Supplement, 2006: Part Three' (2006) 77 *British Yearbook of International Law* 1, 74-77; F Berman, 'Treaty Interpretation in a Judicial Context' (2004) 29 *Yale Journal of International Law* 315, 317, 318.

¹⁴ 'The Catholic Church, as also its institutions, which, in accordance with Canon Law, have the status of either public or private juridical persons, shall enjoy juridical personality in civil law, according to the legislation of the Republic of Estonia, together with all the rights and obligations deriving from it, *from the date of their registration with the competent Estonian authorities*', Agreement between the Republic of Estonia and the Holy See on juridical status of the Catholic Church in Estonia, 23 December 1998, 2266 UNTS 381 (entered into force 12 March 1999), Article 2.

¹⁵ 'The Republic of Kazakhstan recognizes the juridical capacity of legal persons for such entities of the Catholic Church for which provision is made in the Codes of Canon Law, such as Archdioceses, Dioceses (Eparchies) or Apostolic Administrations, Parishes, Religious Communities, Missions, Associations, Seminaries, Colleges, Schools and Educational Institutions, *after their registration with the organs of justice*. ... The competent ecclesiastical authorities shall transmit to the competent State organs of the Republic of Kazakhstan an authentic copy of the acts of the establishment of new entities or of the recognition of existing entities of the Catholic Church for their inclusion in the State register of legal personalities in accordance with the legislation of the Republic of Kazakhstan', Agreement between the Holy See and the Republic of Kazakhstan on mutual relations,

<http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/1998/documents/rc_seg-st_19980924_sede-ap-kazakistan_en.html> (aplūkots 01.03.2009), Articles 3, 4.

Izraēlas Republiku 3.panta trešajā daļā,¹⁶ 1992.gada Konkordāta starp Svēto Krēslu un Sanmarīno 5.pantā,¹⁷ 1979.gada Līguma starp Spānijas Valsti un Svēto Krēslu par juridiskajiem jautājumiem 1.panta otrajā daļā¹⁸ un 1953.gada Konkordāta starp Svēto Krēslu un Spāniju 4.panta pirmajā un otrajā daļā.¹⁹

¹⁶ 'Concerning Catholic legal personality at canon law the Holy See and the State of Israel will negotiate on giving it full effect in Israeli law, following a report from a joint subcommission of experts,' Fundamental Agreement between the Holy See and the Republic of Israel, 30 December 1993, 1775 UNTS 182 (entered into force 10 March 1994), Article 3(3).

¹⁷ '1. a) La Repubblica di San Marino riconosce la personalità giuridica civile alle parrocchie canonicamente erette e agli altri enti o associazioni costituiti o approvati in San Marino dall'autorità ecclesiastica.

Su istanza dell'autorità ecclesiastica, corredata del decreto canonico di istituzione o approvazione dell'ente o dell'associazione, il Tribunale Commissariale, a norma delle leggi vigenti e fatto salvo quanto disposto nel presente Accordo, emana il decreto di riconoscimento civile, ne ordina la pubblicazione sul Bollettino Ufficiale della Repubblica di San Marino e l'iscrizione in apposito registro presso la Cancelleria dello stesso Tribunale.

Tale riconoscimento giuridico perdura fino alla sua revoca da parte del Tribunale in base alle leggi ordinarie di applicazione generale e salvo quanto disposto nel presente Accordo, o su istanza dell'autorità ecclesiastica che lo aveva richiesto.

b) La Repubblica di San Marino conferma il riconoscimento giuridico delle parrocchie e degli altri enti ecclesiastici esistenti alla firma del presente Accordo.

Tali parrocchie ed enti, per decreto del Tribunale Commissariale, saranno iscritti nel registro presso la Cancelleria dello stesso Tribunale, di cui sopra alla lettera a), entro trenta giorni dall'entrata in vigore del presente Accordo.

Attese le finalità perseguite dagli enti ed associazioni costituiti o approvati dall'autorità ecclesiastica e l'esclusione di scopi di lucro, tali enti ed associazioni sono equiparati agli enti civili di analoga finalità e pertanto soggetti alle medesime norme di legge, salvo quanto disposto nel presente accordo,' Concordato

fra la Santa Sede e la Repubblica di San Marino

<http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19920402_santa-sede-rep-s-marino_it.html> (aplūkots 01.03.2009), Article 5. Sanmarīno konkordāts paredz divpakāpju atzišanas sistēmu, atbilstoši kurai Sanmarīno atzīst to institūciju personību, kuras ir atzinusi Sanmarīno reliģiskā institūcija, un pēc šī atzinuma attiecīgā tiesa (Tribunale Commissariale) izdod dekrētu, kas tiek publicēts Bollettino Ufficiale konkrētā institūcija tiek reģistrēta tiesas sekretariātā.

¹⁸ 'The Church may organize itself freely. In particular, it may create, modify or eliminate dioceses, parishes and other territorial circumscriptions, which shall enjoy the status of bodies corporate under civil law where they already enjoy such status under canon law and the competent authorities of the State have been notified of the latter status,' Agreement between the Spanish State and the Holy See concerning legal matters, 3 January 1979, 1154 UNTS 81 (entered into force 4 December 1979), Article 1(2).

¹⁹ 'The Spanish State recognizes the status of bodies corporate, as well as the full capacity to acquire, own and administer every kind of property, of all religious institutions and associations existing in Spain on the entry into force of the present Concordat and established in accordance with canon law, in particular the dioceses with their annexed institutions, the parishes, religious congregations and orders, societies of communal life and canonically recognized secular institutes of Christian perfection, whether formed under pontifical or diocesan law, and their provinces and houses. ... Such recognition shall likewise be enjoyed by entities of the same nature as above which are subsequently founded or approved in Spain by the competent ecclesiastical authorities, on the sole condition that the foundation decree or approbation decree must be officially communicated in writing to the competent authorities of the State.' Concordat between the Holy See and Spain concerning legal matters, 27 August 1953, 1219 UNTS 77 (entered into force 27 October 1953), Article 1(2).

[17] Ar visu iespējamo piesardzību izvērtējot Svētā Krēsla praksi attiecībā uz katoļu baznīcas institūciju juridisko personību nacionālajās tiesībās, var izvirzīt vairākus secinājumus. Pirmkārt, no Svētā Krēsla prakses neizriet nacionālo reģistrācijas prasību nepieļaujamība. Līgumi ar Igauniju (1998.), Kazahstānu (1998.), Izraēlu (1993.), Sanmarīno (1992.) un Spāniju (1979. un 1953.) dažādās formās paredz kanonisko tiesību juridisko personu reģistrāciju vai reģistrācijas iespēju nacionālajās tiesībās. Šīs prakses temporālais un ģeogrāfiskais spektrs, kā arī radikāli atšķirīgās attiecības starp Svēto Krēslu un attiecīgajām valstīm (no piesardzīga vispārējo principu formulējuma līgumā ar Izraēlu līdz katoļu baznīcas atzīšanai par vienīgo reliģiju 1953.gada līgumā ar Spāniju), pieļauj uzskatu, ka Svētais Krēsls ir konsekventi akceptējis reģistrāciju nacionālajās tiesībās.

[18] Otrkārt, ir mazāk skaidrs, kādu secinājumu no šīs prakses var izdarīt attiecībā uz Līguma interpretāciju. No vienas puses, varētu uzskatīt, ka, tā kā Svētā Krēsla tradicionālā prakse ir bijusi tieši iekļaut reģistrācijas prasību līgumos, no klusēšanas varētu izrietēt *a contrario* arguments par šādas prasības neesamību. No otras puses, šāds arguments pienāktu bīstami tuvu tam, lai Latvijai uzliktu pienākumu uz nesaistītu līgumu pamata, nevis tikai izskaidrotu Svētā Krēsla gribu Līguma slēgšanā. Igaunijas, Kazahstānas un Spānijas līgumi ir ar vislielāko nozīmi Svētā Krēsla gribas noteikšanā, jo tajos nav paredzēta specifiska procedūra (kā Sanmarīno līgumā) vai tikai vispārēja atsauce uz tālāku vienošanos (kā Izraēlas līgumā), bet vispārēja norāde uz atzīšanu un reģistrāciju. Šo līgumu gaismā būtu nepieciešams identificēt Svētā Krēsla izpratni par atzīšanas jēdzienu, t.i., vai reģistrācija ir papildus kritērijs pie atzīšanas vai arī tā ietilpst atzīšanas jēdzienā un tiek paskaidrota tikai lielākas uzskatāmības pēc.

[19] 1953.gada Spānijas līgums neapšaubāmi uzskata informēšanu par nosacījumu ('on the sole condition that'). 1979.gada Spānijas līgums *expressis verbis* nerunā par nosacījumiem, bet kanonisko tiesību juridiskās personības un reģistrācijas lietošana vienlīdzīgu locekļu formā pieļauj uzskatīt, ka tā ir atsevišķa papildus prasība. Igaunijas un Kazahstānas līgumi (attiecīgi 'institutions ... shall enjoy juridical personality in civil law ... from the date of

their registration with the competent Estonian authorities' un 'recognizes the juridical capacity ... after their registration with the organs of justice) runā par reģistrāciju juridiskās personības temporālajā kontekstā, šķietami pieņemot par pašu par sevi saprotamu reģistrācijas nepieciešamību. Citiem vārdiem sakot, Igaunijas un Kazahstānas līgumi šķietami saprot reģistrāciju kā *sine qua non* atzīšanas elementu, īpaši to pieminot tikai tādēļ, lai precizētu tā lomu personības intertemporālajā perspektīvā.

[20] Ja piekrīt šim lasījumam, tad Svētā Krēsla izpratni par juridiskās personības atzīšanu Līguma noslēgšanas brīdī ir iespējams lasīt Igaunijas un Kazahstānas līgumu gaismā, pieļaujot reģistrāciju vai pat ieverot to pašā atzīšanas jēdzienā. Ņemot vērā Svētā Krēsla praksi, it īpaši neseno praksi attiecībā uz salīdzināmā ģeogrāfiskā un tiesiskā situācijā atrodošos Igauniju, varētu pieņemt, ka gadījumā, ja Svētais Krēsls būtu vēlējies juridisko personu atzīšanu Līgumā padarīt automātisku, šāda norma būtu paredzēta *expressis verbis*. Šādas normas neesamības gadījumā ir pieļaujams neskaidro 2.panta otro daļu lasīt reģistrāciju pieļaujošās iepriekšējās prakses gaismā, attiecīgi uzskatot reģistrāciju par nosacījumu arī Līguma ietvaros.

5. SECINĀJUMI UN KOPSAVILKUMS

[21] Nav šaubu, ka Līguma 2.panta otrā daļa ir – it īpaši salīdzinot to ar iepriekšējo un skaidro Svētā Krēsla praksi – noformulēta diezgan neveiksmīgi. Principiāli un praktiski būtiskā jautājumā par kanonisko tiesību juridisko personu atzīšanu nacionālajās tiesībaās, kas lielākajā daļā citu konkordātu ir aplūkots *expressis verbis*, Līguma 2.panta otrā daļa neparedz tiešu regulējumu. Interpretējot Līguma 2.panta otro daļu atbilstoši Vīnes konvencijas normām, tiek nonākts pie šādiem secinājumiem:

- Pirmkārt, ņemot vērā pretrunas starp vienādi autentiskajiem angļu un latviešu valodas Līguma tekstiem, atbilstoši Līguma 33.pantam un Vīnes konvencijas 33.panta pirmajai daļai interpretācijā ir jāpiemēro angļu valodas teksts.

- Otrkārt, Līguma interpretācija atbilstoši Vīnes konvencijas 31.pantam nenoved pie skaidriem rezultātiem, lai gan lietoto vārdu parastā nozīme to kontekstā vairāk atbilst prasībai pēc reģistrācijas, īpaši ņemot vērā vārdkopu 'in accordance with' un 'according to' lietojumu Līguma tekstā, kā arī sistēmisko interpretāciju 2.panta trešās daļas kontekstā.
- Treškārt, Līguma interpretācija atbilstoši Vīnes Konvencijas 32.pantam ir labvēlīgāka prasībai pēc reģistrācijas. Svētā Krēsla iepriekšējā prakse attiecībā uz līdzīgām normām ir bijusi iekļaut prasību pēc reģistrācijas, tādēļ ir iespējams lasīt Līgumu kā atspoguļojot šo iepriekšējo pieeju neveiksmīgā formulējumā.

Jāpasvītro, ka Līguma 2.panta otrās daļas neveiksmīgā formulējuma dēļ piedāvātais interpretatīvais secinājums (līdzīgi kā jebkurš cits) nav acīmredzams. Tomēr, tā kā katru *ratione materiae* līguma regulētu jautājumu būtu jāspēj izskaidrot interpretācijas procesa gaismā, ir pārliecinošāk interpretēt Līguma 2.panta otro daļu kā pieprasot reģistrāciju kā nosacījumu kanonisko tiesību juridiskās personības atzīšanai Latvijas tiesībās.

Labprāt atbildēšu arī uz Jūsu turpmākiem jautājumiem vai lūgumiem pēc precizējuma.

Ar cieņu,

Mārtiņš Paparinskis